

MENTOR

LIST ZA SREDNJEŠOL-
SKO DIJASTVO. URE
JUJE DR. ANT. BREZNIK

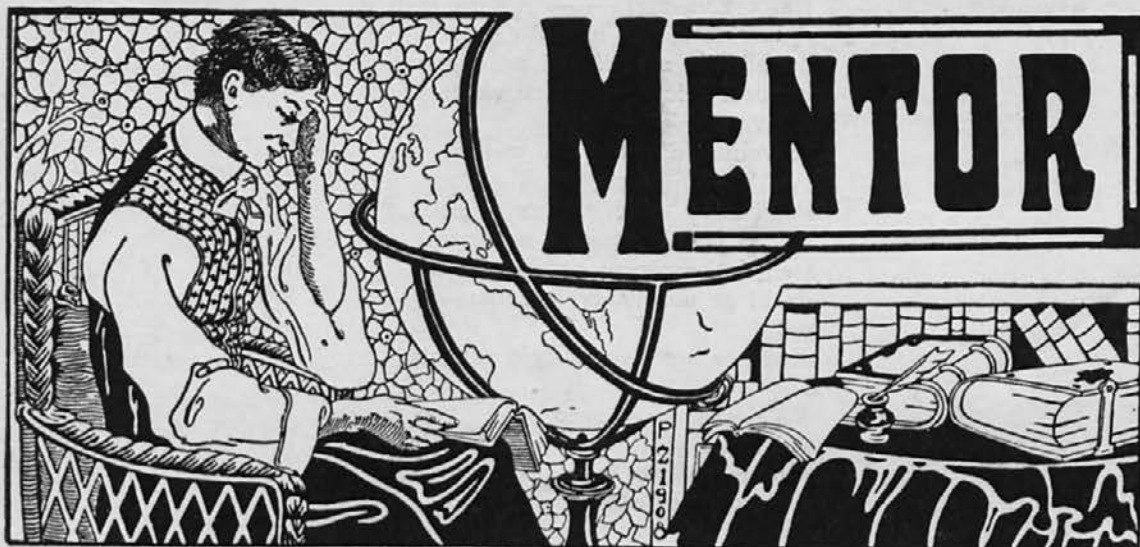
LETNIK VIII. ZA L. 19¹⁵/16

ŠT. 9-10.

VSEBINA:

Dr. Jos. Lovrenčič: Trentarski študent. (Dalje)	157
Prof. Fr. Pengov: Pokopani vrtovi. (Dalje)	171
Prof. Fr. Omerza: Homerjeva Iliada, VI. spev. (Dalje)	182
Prof. G. Porenta: Novejše češko slikarstvo	185
I. Mohorov: Prevodi. Polikratov prstan, (Schiller)	189
Jos. Lavližar: Pot na Malto. (Dalje)	190
V. Hybášek: Oče Radecki. (Konec)	193
Fr. Omerza: Odlomki iz del cerkvenih pisateljev. (Dalje)	195
Dr. Ivan Svetina: Uvod v diferencialni in integralni račun. (Dalje)	198
Drobiž	201-204

Izhaja v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano prvega dne
v mesecu in stane za dijake 2 K, za druge naročnike 4 K na leto.

LETNIK VIII.

1915/16.

STEV. 9, 10.

DR. JOS. LOVRENČIČ: TRENTARSKI ŠTUDENT.

Zgodba iz sholarskih časov.

(Dalje.)

IX.

Stoji, stoji tam Padova, oj mesto starodavno,
v njem dviga se poslopje, oj učilišče slavno:
iz krajev vseh, iz vseh dežel se v njem sholarji zbirajo,
visoko učenost študirajo.

Sivi možjé, modri možjé
učeno na široko za katedri govoré
in mlade gláve se jim čudijo,
da bi sledile jim: možgane trudijo.
Med vsemi bil le eden je takega talenta,
ki sivo je modrost umel z lahkoto
in je ob letu videl v njej celó — praznoto! ...
Ta bil sholar Joannes je, ki ga je dala Trenta.

Zapustil hladne, resne je dvorane,
zapustil je učene, sive modrijane:

— Baccalaureati in magistri,
res, učeni ste možje in bistri,
res: v možgane ste spoznanje vlili,
s tem mi misli deloma zadovoljili,
ali —
sreče srcu niste dali!

Kaj je sreča? Pergamentov črke
odgovora mi ne dajo, gledajo me mrke.
Pa si sam odgovor skujem
in rešitev izmodrujem:
vržem
se v življenje in odgovor vtržem.

Da, v življenje! — — Ah, pa mati
rada sina slišala bi mašo brati:
Zaobljubila me je! Ali naj njo poslušam
in rdeči klic krvi zatreti skušam?
Žrtev
prevelika je — živ biti mrtev!

Pojdi misel, pojdi v gore,
materi povej: Tvoj sin ne more
srcu dati svojemu povelja,
da bi ga umirila tvoja želja; —
poti
druge se mu živo smejejo naproti.

Videl sem jo — rožo Jelo,
videl sem jo — srce je vzdrhtelo...
Moram, moram jo doseči,
da v oči pogledam sreči!
Kje si,
Amor? Misli moje k njej odnesi! — —

Prišel v taberno je, kjer so sholarji zbrani
ob Bacchu glasno disputirali
in v elementu svojem razigrani
veseli
so peli
in v duhovitosti prodirali.

»Salvere vos, confratres, jubeo!
Ex filistrissimis nunc locis venio
et magnam sitim habeo —
concessu vestro utor poculo!«

»Salve, salve!« je iz grl sholarskih zadonelo.
Sholar Joannes se med nje je vsedel in veselo
prijel za vrč in ga na usta nagnil —
in sladki vir je v treh požirkih vsahnil!
Pazljivi dominus tabernae drugega je vtočil
in ga sholarjem smehljajoč izročil:
in zopet potoval je vrč iz rok v roké,
razvnemal misli in srcé.
Ko vinjenost
v Modric častilcih je vzbudila ginjenost,
Joannes vstal je in — kot je znal le on —
začel je govoriti ta sermón:

Nunc est bibendum! Horaca vsi spoštujemo,
pojmujeemo in klic njegov veseli izpolnjujemo,
a jaz, carissimi commilitones,
omnes: veterani et tirones,
o drugem danes govoril vam bom! —
Prijetelji, vse moje misli izzvenijo v dvom,
in vsa vprašanja,
ki jih iščoč duh ves nemiren sanja
in rad bi nanja odgovora,
težijo dan na dan in noč na noč me kakor môra.
In bolj ko v knjige se zatapljam — večja je bridkôst
temè in vse obupnejši je dvom, moj gost...

Carissimi, nocoj sem zadnjič v vaši sredi!
Verujte moji misli in besedi:
Minervine modrosti
mi je premalo in že dosti!
V življenje grem poiskati srečo si srcá
in mir duhá...
Ju li dobim? Če prej ne, z onim dnem,
ko smrti roki razprostrem v objem! —
Aj dragi, oni dan zaman oči vas bodejo iskale,
zato, prijatelji, nocoj
se poslovimo med seboj!...«

»Salve aeternum nobis aeternumque vale!«
sholarji so zaklicali mu v zboru
in eden njih, ko vtihnili so, je govoril:

— Ti greš. Težkó
nam je slovó:
vsem bil si ljub, vsem bil si drag,
kdo vé, kdaj zopet pride tak,
ki bi ti bil enak! —

»Nikdar, nikdar!
En sam je bil, je in ostane: trentarski sholar!«

— Čul si besede. Hip
jih je izzval in vklesal naša čuvstva v kip. —

A zdaj, prijatelji, prijatelju na pot neznano
zapojmo zadnjič pesem še ubrano! —

Sholarji vstali so in v popolnočni čas
je zadonel vesele pesmi glas:

Sholar vagant sem brez skrbi — oj brez skrbi,
vse poti me tičejo
in me nase kličejo,
in jaz vesel sem mladih dni — oj mladih dni.

V prihodnjost nisem nič sejal — oj nič sejal:
dosti drugi sejejo,
ki to bolje umejejo —
kak klas bo zame že ostal — oj že ostal!

Tako vagant grem križem svet — oj križem svet
srca razigranega
in duhá nevgnanega
in kaj mi mar, ah, kaj mi mar ves svet, ves svet! — —

X.

V vedrih višinah orel se ziblje,
bistro okó
gleda na gnezdo v strmi pečini,
nad Trento v planini —
in že iznenada
pada, pada,
da obsedí pri mladičih skrbnó.

Više gre misel, dalje gre misel,
ki jo srcé
materino za sinom pošilja,
ko je odšel iz okrilja
ljubečega doma
in roma, roma
pot brez ljubeče, vodeče roké.

Težka so leta, težki so dnevi,
dragí otrók;
kadar gre misel moja do tebe,
kakor je vroča, v srce me zebe
in mati moli, moli.
O ne zabi nikoli
njenih k nebu sklenjenih rok! — —

V vedrih višinah orel se ziblje
dan na dan,
v solnčnih planinah šolarjeva mati
ne neha pred Milosti polno klečati,
da sin bi v daljavi
po poti šel pravi
in ne pozabil, da je Bogú darovan. — —

Nekoč,
ko dan premagala je noč,
do koč v Trenti je popotni mož prišel,
prav oni, ki s cvetočo jablano je materi prihodnost razodel.

»Kaj prosim vas, oj mati vi,
bi mene vi prenočili
nocoj to noč, jutrajšnji dan
naprej bom šel na kranjsko stran!«

— Le notri, notri, dobri mož,
lahkó pri nas prenočil boš! —
Ti dosti veš, po svetu greš,
pa nam še kaj poveš! —

»Kaj pravim vam, oj mati vi,
nič vam ne vem povedati,
le eno novo pesem znam
in jo zapojem vam!«

»No, le!« mu hišni oče dě
in peti tuji mož začne:

— Sveti Anton ni imel ko leta tri,
že vse je znal moliti.
Sveti Anton ni imel ko sedem let,
je k jezuitom v šolo že začel hoditi.
On se je šole lepo učil,
vsem drugim šolarjem v lep zgled je bil.

So šolarji bili jezni nanj,
ker se učil je tolikanj:

»Kaj se ti tolikanj šole učiš,
saj si že, Anton, v pekel prodan,
saj si že, Anton, v pekel prodan.«
Anton pravi, govori:
»Čajte, čajte, šolarji,
saj grem vprašat matere moje!«

Mati tako govori:
»Saj si, Anton, v pekel prodan,
preden si se na svet rodil.
Tvoj oča lakomni je tega kriv!«

Sveti Anton je žalosten postal,
sveti Anton je žalosten postal;
tako je materi dejal:
»Mati, pecite belo mi brošnjo
in ravnajte mi palico romarsko!«

Sveti Anton se vzdigne ino gre
tja pred vrata črnega peklà,
tja pred vrata črnega peklà.
Tam potrka — že hudoba prileti:
»Anton, kaj iščeš tu pri nas?«
»Jaz rad bi služil tu pri vas!«
»Čaj no, čaj no, Anton ti,
naj prej grem prašat višjega
vseh teh peklenskih — Luciferja!« —

Anton je segnil pod pazduho,
izvlekel je jedno steklenčico.
On zdaj po peklu poškropí
in vse hudobe oslepí.
Anton segne po drugo steklenčico
in po peklu poškropí,
tako mi loči dušičice,
kot en ovčar ovčičice:
»Pojte, pojte, duše, za menoj.
Samo tri ostanite notrika:
Ta, ki je nad Bogom obupala,
in ta, ki z botro je grešila,
in ta, ki je drugega umorila.
Te ne bodo videle Boga,
kot sodnji dan srditega — — — —.«

Anton se vzdigne ino gre
z dušicami pred sveti raj,
tam mi na vrata potrka:
»Oj Peter, odpri notrika!«

Peter pravi, govori:
»Čakaj, čakaj, Anton ti,
naj grem prej vprašat Jezusa!«
Jezus tako govori:
»Dušice pusti mi v nebo.
Tu bodo gledale presveto Trojico,
hvalile, častile Marijo Devico,
preljubo mater mojô;
Antona pa vrni, Peter, spet
tja doli na pregrešni svet!« — —

Sveti Anton je žalosten postal.
Sveti Anton se vzdigne ino gre
do velike vodé, do zelene vodé,
oj tja na globoko morjé.
On je tako lepo pridigoval,
da tih je morski val obstal,
da so se ribice h kraju shajale,
da so vse ptice v zraku postajale — — —

Sveti Anton iz Padove,
varuj nas greha smrtnega,
varuj nas greha smrtnega
in ognja večnega!« — —

In mati vzdihnila je še:
»Sveti Anton iz Padove,
varuj še sina mojega,
varuj še sina mojega,
ti in Devica Marija!« —

XI.

Večerni mrak se skozi okno gnete
v ponižnost štirih sten, med njimi se gosti
in pije luči kri
in mrtvotiho svoje sanje plete.

Sholar Joannes se oblečen vrgel je na póstelj vznak;
obraz njegov je kost in koža, ustne osinele;
oči, globoko vdrte, kot bi steklenele
in v dnevu vidijo meglo in mrak.
Zaprl jih je, da bi zasnul in v snu prepodil glad,
ki muči in preganja ga, odkar
zabil je vse, kar je imel, v življenja čar.
Sna ni. Glad ko razjarjen gad
v vse ude grize, siče strup
in v misli se mu vpleta črn obup.

Izpile sence so že davno luč. V temò
je dvanajst vdarcev bronastih prišlo;
ko čakajoč drug drugega so tajnostno brneli,
sholarju, ki je vstal obupan, zadnje misli so razvneli:

»O Bog, o Bog!
In še ni konec časa,
spet svoj krog
začnè od kraja!
Če se že čas pomlaja,
daj, da mu jaz odmrem,
daj, da oči zaprem
in v večnost grem! —«

Ni Joannes bridke misli dogovoril še do konca
in soba je vzžarela, ko da solnca
krvavega se v njo je luč razlila.
Sholarju je neznana sila
povrnila moči,
in ko so v prazno luč strmele mu oči,
začul je glas kot še nikjer nikdar:

On noče tvoje smrti, o sholar,
On hoče, da trpiš
in se trpeč življenja veseliš —
si zadovoljen s tem, sholar? — —

In v rdečo luč rdeč smeh se je razrasel,
od poda se do stropa in od stene se do stene pasel
trenutke tri in je zamrl,
ko da sam sebe se je zbal in se požrl...

Sholarju blede je zbledel obraz,
vse ude mu prevzel je mraz
in glas mu je drhtel, ko skozi plot blestečih zob
je všlo vprašanje: »Kdo si?« v sobo tiho kakor grob.

»Kdo sem? Ki »NE« mu geslo je vseh gesel,
Ki »NE« mu veslo je vseh vesel
in nosi ga povsod
čez morje — imenovano žalostni človeški rod!«

»In kaj bi rad, zanikujoči duh?«
vprašanje drugo šlo je do nevidnih uh.

»Obiskal sem te — hočeš, te trpljenja rešim?
Telesni ti in tvojih misli glad utešim
za zdaj in za vselej,
samó pogoditi se morava poprej!
Svoj živi dan se ne skesaš,
če se zapišeš mi in dušo mi prodaš!«

Sholarju v sèncih je začelo bítí,
ko da narasli so možgani zvíti
in nimajo v črepinji več prostora,
in zadnjega pomisleka zavora
se vtrgala je ob veliki želji:

»Zapišem se ti in prodam. Vtolaži glad,
ki ude mi mrtviči,
vtolaži misli: daj, naj bodo kakor ptiči
in bo jim jasna pot, kamor bi rad.
In jaz — še jaz naj ž njimi bom povsod
in naj nad elementi bom gospod!«

»Želel si; vse naj se ti zgodi!
Pogodbo še podpiše naj mi tvoja kri!«

Iz luči v roko je sholarju bel priplul papir
in na papirju ležal je rapir.
Sholar je vzel papir, z rapirjem roko ranil,
krvi tri kaplje pod pogodbo kanil.

Takrat sred sobe se je izobličil nič:
v žareč škrlat odet
je pred sholarjem stal hudič:
»Spoznavja se iz obraza v obraz,
glej, to sem jaz,
ki bom ti služil v dobi tvojih let!« —

Z desnico segel je sholarju v desno,
čez prste mu je palec svoj vžgal,
a v dlan mu znamenje je štirih prstov dal
in je govoril votlo-resno:

»Pri znaku tem se vselej me spominjaj,
in ko želiš, ž njim v službo me zaklinjaj!« —

Iz nič se je vzel hudič in v nič je planil,
ko glas je popolnočne ure mu ušesa ranil — — —

»Kam?«
poprašal se sholar Joannes v težkem je ozračju sam.
Dobiti hotel je kogá, se ž njim razgovoriti,
tako očitajočo vest prevpiti.

Ko misli so oseb, ki potolažile bi ga, iskale,
vse za povrstjo so se prikazale
in vanj strmele...
»Ne, ne! Izginite, od koder ste prišle.
Ne potrebujem več vas — mirno je srce!«
Sholar jih je rotil in vse so v tiho noč splahnele.

Kam? Za morjem solnce še obraz umiva,
da svojo črno mačeho — noč, preseneti,
ko z neba zlato se smeje zasveti.
Kam? K Jelvici, ki sladko sniva,
kako ji v nočni uri
pod oknom hrepeneče trubaduri?
Podoba njena vsega je prevzela:
»Počivaj sladko, lilija ti moja bela,
ko pride tvoj poročni dan,
ki se ga veseli bogati kavalir,
a tebi srce krvavi, ko misliš nanj...
Takrat jaz pridem in popeljem te na pir
in dozorel bo sad najinih sanj!...«

XII.

Po ravnem polju cesta gre,
po ravnem polju med goré;
po beli cesti gre sholar,
nad njim se jasno jutro pnè
in sije solnčni žar.

Ob njivici pripotnici
beneški kmet stoji,
tako Joannesa nagovori:

»Holá, holá, sholar učen,
če črno šolo si končal,
bi za gotovo razodeti znal,
kakó bo na jesén!«

»Jesen, jesen je velik čas
in daleč je še proč od vas,

a pride, ko čez Pasji plot¹
bi splezal rad kričavi rod,
da orle bi lovil ...»

»Holá, holá, sholarček moj,
le kar lepó naprej potuj,
kaj bi iz nas se norce brill!« —

Res dalje je sholar šel čez beneško plan,
le kletev še poslal je v mladi dan:
»O čas, prokleti čas krvavih zvezd,
ki daš narodu mojemu nov palimpsest! ...«

V zenitu je bleščalo solnce, ko sholar popotni
prišel je po nadiški cesti v Krejsko vas:
bled kakor marmor mu je bil obraz,
oči izraz
je bil kakor prihodnjost moten.
Živ čudež bil je, bil prikazen,
in ljudstvu je strmečemu prorokoval prijazen:

»Kaj vse vas čaka? — Večne čase reveži ostanete,
če se ne ganete:
na križem Matajur mi presecite,
iz njega bo privrelo jezero,
nosilo vam zlató.
Ko Vrh z jeklóm pokrijete,
vsak dan lahkó se v mleku vmijete;
a Krna, Krna ne kopajte!
Če kdaj bo razkopán,
potem znajte,
da nadenj bliža se pregrozen dan:
iz njega ognjeno modre kače bodo sikale
in v naglo smrt vse pikale! — —

Poslušajte še to me, starčki sivolasi
in ti mladina, plod še nerojenih dni:
Ko pridejo v deželo taki časi
in se železna kača z rdečimi očmi
bo zvito vila čez ravni —
jaz takrat davno že ne bom več živ,
a rad bi, da še jermen moj takrat bi že segnil —
takrat očistite srcé
in čakajte:
Vojak se kmetu bo pridružil
in kmet, ki je stoletja dolgo le tlačanil,
na svoji zemlji drugim služil,
bo vničil vse in s svojo krvjo svojo last nahranil ...
In takrat, takrat se bo konec bližal,
kedor ostane, se pred njim bo križal.
Od morja do Predela bi zastonj iskal,
da bi za mernik zlatov kdo pšenice mernik ti prodal;
in če na isti poti kravo bi dobil,
bi se tako razveselil,

¹ Matajursko pogorje.

da zvonec zlat
 obesil bi ji koj na vrat.
 Devet žen bo moža iskalo,
 od daleč hrepenenje njih ga vgleđa,
 a ko približajo se mu — obstane jim beseda:
 Zijalo jim naproti bo trhljivo tnalo.
 In ko se v tistih dneh na cesti bosta srečala možá,
 spogledata se in zahvalita Bogá,
 da sta po tolikem trpljenju
 ostala še v življenju,
 ker kar ljudi tedaj ostane od Predela do morjá,
 pod senco se orehovo zbero
 in joj — sprejoj med sabo porekó! — —

Večer se je nagibal... Zapustil sholar je vas,
 a v vasi je ostal prorokujoči glas;
 drhté so srca ga sprejela, vase skrila,
 ga strahoma gojila,
 in dan za dnem so čakala, kdaj dozori prerokba v klas
 pregroznih dejstev, ki jih žel bo čas — —

Tih podvečer na zlate solnčne strune
 prepeva Krnu svoj pozdrav v slovó,
 a tam nad njim prihaja mrak že s srpom lune,
 da bi oblakov žito žel mu nad glavó.

Sholar gre svojo pot. Pa kaj
 mu je oko v sijaj
 večera zastrmelo?
 In srce, kaj mu je vzdrhtelo?

Okó ga ogovarja:
 Stoletja vidim in se veselim in me je strah.
 Srcé ga opozarja:
 Jaz večnost slutim, čutim, da sem prah! —

Okó se ne nagleda in strmi, strmi v zamišljeni obraz,
 ki v Krn ga vseh umetnikov umetnik Čas
 stoletja, tisočletja z dletom strel je izklesal.
 Visoko čelo: misli v njem, da planejo med svet, ga prerodijo,
 oči so temne: večnost govorijo,
 in ustne — neme so, a človek bi ob slutnji njih besed
 na zemljo pal in v mozgu čutil led:
 Prorok iz tisočletja je za tisočletje vstal! — —

Tih podvečer na zlate svoje strune
 dopel je Krnu svoj pozdrav v slovó,
 a tam nad njim je vstala noč in s srpom lune
 gre žet oblakov žito čez nebó.

Sholar gre svojo pot, samotno pot... Nadiža
 oddaleč že za njim šumi,
 ne zmeni misel se za šum, obrazu v Krn se bliža,
 da ž njim se svobodno razgovori — — —

12. Stal je pred njim in ni ga vprašal, kdo je.
Zamišljeno okó mu je strmelo
sam Bog ve, kam; a ko vprašanje smelo
mu je zaupal, vpri ga vanj temno je:

»Okó do dna bi rad izprašal moje
in misli, ki so se zagrizle v čelo,
in ž njimi mojih usten onemelo
besedo, ki nemirna v prsih gloje?

Pozdravljen, če si mož, ki govori
odkrito in resnico golo ljubi
in k njej se vijejo mu vse poti!

Drugače — preko čela sta dve gubi
se včrtali — okó v okó mi vpri
in beri: kakor si prišel, se zgubi! —

13. Vsemoč sem videl božjo, ko beseda
zaukazala je njena nič: Bodi!
In bili smo: gore so svoje grodi
razgalile, da čas se v nje zajeda.

Pozneje z morjem bila sva soseda
in govorila o človeškem rodi,
kako zaslepljen v trdi temi blodi,
ko v liku stvarstva božje Bitje gleda.

V obrazu tvojem, vidim, so poteze,
ki hočejo, da misel bi povedal;
začni, ne motiš me, jaz ne zabim zveze!«

»Ta čas bo spet. Prihodnjim dnem presedal
bo Bog in rod njih pojde stare steze:
v vesoljstvu svojega boga bo gledal!

14. Tako? Mu bodo zgodbe davne znane?
Herodot, Livij, Tacit, Plutarh, Strabo
davnino včrtali so in ne slabo,
prevrtal jim bo mozež in možgane...«

— In prišel bo do novodobne hrane,
da Bog stvaritelj nič več ni za rabo,
in zadovoljen bo tedaj sam s sabo,
da rešil umno je problem nirvane? —

»Tako je!« — Vidiš, jaz sem zrl rodove
prastarih Keltov, Grke sem poznal
in slavnih širnih rimskih tal sinove

in znaj: ker vere svit jim ni sijal,
moči izkrvavele so njihove —
kdor upa samo v svojo moč — bo pal!...

15. Prešli so narodi, ki so ob mojem vznožju
prebivali, in prišli ste Slovenci,
ko drugi tavajoči v smrtni senci
po svojih lepih pokrajin okrožju.

In proti Blagovestju po orožju
ste zgrabili — a sreča: zmaže venci
so v vero razcveteli in mučenci
junaški proti vzhodnemu brezbožju

postali ste za njo. In vaša dela
zapisana v povestnici zahoda:
»Predstraža vere...« bodo v vek živela

in bodo sveto jamstvo, da usoda
vas ljudstev-prednikov ne bo zadela,
ker ste s krvjo že spričali Gospoda!

17. »Vse dobro, toda kot sem rekel: vero,
ki uči pravičnost, bodo pozabili
in vsepovsod navdušeno učili,
naj človek vsak in ljudstvo naj vsaktero

določeno le v Moči vidi mero
obstanka... Nauk ta bodo izrabili
takó, da malim narodom se vsili
jeklenotrd dilemma na izbero:

Vklonite nam se, če želite biti,
se nam ne vklonite, železna moč
vam naša brezobzirno dá čutiti

samozavestne volje žgoč obroč,
iz katerega ne bo vam moči priti!...
Ah, ne življenje, rod naš čaka noč! — —

61. Prišla bo noč, a v jutro se prelije
in v velik dan veselega življenja,
po dolgem času težkega trpljenja
svobode svetle solnce vam posije!

»Toliko, da oblak ga lahko skrije
in bo zaman klic hrepenenja,
ki bo — prevaran — čakal odrešenja
iz samodržne trde tiranije...«

A narod, narod vaš pa le ostane!
V zavesti, da stoletja kljuboval
je in prebôlel vse velike rane,

ki bile so krvavo dosihmal
krivično mu tolikokrat zadane,
mogočno rasel bo sred rodni tal!

* * *

XIII.

Veselo jutro vstalo je izza Trigláva,
v blestečih biserih žarela je narava
in ptice so se oglasile, ko Joannes prišel je domov
pod rodni krov:

»Me še poznáte mati vi,
me še poznate oče vi?
Se dolgo nismo videli!«

Pogledal oče je grdó,
pogledal je grdó, rekel trdó:
»Je dosti dolgo trinajst let,
kar sem odpeljal te med svet!
Pozabil ti si starišev,
mene in matere;
takega sina me je sram,
jaz tebe ne poznám! — — —«

Ga mati je pogledala,
solznih oči ga vprašala:
»Moj sin, moj sin, kakó je šló,
kakó je šlo, kakó biló,
kedaj boš pred oltarjem stal
in sveto novo mašo bral?«

»Kaj pravim vam, mati mojã,
jaz ne bom pred oltarjem stal
in ne bom nove maše bral,
slovó sem črnim šolam dal!« —

In mati se je zjokala:
»Moj sin, nikdar mirú ne bom imela,
ker nočeš biti, kar sem si želela.
Kakó težkó mi je srcé biló,
ko mislila sem nate,
vé Bog samó,
ki k Njemu sem molíla zate!«

Sholar je sklonil glavo in srcé
mu je vzdrhtelo in zakrvavelo:
radó bi materi se razodelo,
a vedel je — zastala bi ji krí
in v smrt bi zastrmele ji oči — — —

»Oj, z Bogom, z Bogom, mati vi,
oj, z Bogom, z Bogom, oče vi,
ki ste sprejeli me trdó,
ko sem prišel jemati slovó,
oj žalostno slovó,
ker mene več nazaj ne bo!...«

Tako Joannes rekel je in šel,
bolj žalosten kakor vesel,
navzdol ob bistri Soči,
razposajéno šumljajoči...

»Pozdravljen, dragí moj sholar,
in ne zameri mi nikar:
predrznil sem se nepoklican priti!
Želim te razvedríti!
Potujva skupaj kratek čas
in spet se ti zjasní obraz:
vsem mislim materinega srcá
se boš smejal... Haha, haha!...«

»Smejal?
Hudič, ni dano bilo ti, da bi slovó jemal
od matere ljubeče,

ki srce v strahu ji za sina ljubljenca drhteče,
zató le zlobni smeh svoj pusti,
nič več o tem mi ne širokousti!« —

Hudič požrl odgovora je kost
in zlezel v drugo je modrost:

»Vso svojo temnotajno moč
sem tvoji službi dal, da bi jo rabil,
a ti si nanjo skoroda pozabil
in spotoma kesaš se, da si mi prodan;
in da bi ne objela drugih moja noč
povsod,
pustiš človeški rod,
da dalje Učlovečenemu je vdan!«

Sholar se vrnil z mislimi je v rodno kočó
in videl je in slišal mater jokajočo,
in beseda kot iz jekla
skremžila obraz je vagabundu pekla:

»Izgini k vsem hudičem!
Prej ne, ko kádar te pokličem,
prikaži se mi in mi bodi v službo
in družbo!« —

»Hehe, saj kmalu, upam, klical me boš, o sholar — —
Sicer se klanjam!« ... In izgínil je peklá vladar.

In dalje med gorami se je vila cesta,
ob njej je Soča, spremljevalka zvesta,
sholarju pela pesem o življenju:

Od rojstva
do groba,
o človek,
podoba
sem tvoja!
Izpod čeri
moj vir
prišumi,
hrepenenja nemir
ga objame
in s seboj vzame.
Skalo, ki pot mu zastavlja,
šumeče pozdravlja
in v pesek drobi.
Vkleniti ne dá se:
od kraja do kraja
se širi in širi
in rase in rase
in gore razdvaja.
V ravnini se umíri
in leno se vleče
in tiho izteče
v morje mogočno in v njem se zgubi — —

Joannes je poslušal pesem do morjá,
na bregu se je vstavil s srcem kot nikdar razdvojenim
in do obupa vznepokojenim — —

(Dalje.)

PROF. FR. PENGOV: POKOPANI VRTOVI.

Črtice iz geologije.

(Dalje.)

Učitelj Radoslav: »Preden gremo na izprehod v čudoviti park oglene tvorbe ali karbonske formacije, recimo katero o plodovih teh preminulih vrtov, o črnem premogu, ker je premog velikanskega pomena v naših dneh.«

Ciril: Premog topi kovine iz njihovih rud v plavžih in deluje v brezštevilnih tovarnah za stroje; tu goni neutrudno milijone vreten, tam daje vodi moč, da more kot para vleči neznansko dolge vlake po železnih cestah, ki vežejo dežele med seboj. Pa tudi malega moža se ne sramuje zamorček iz podzemlja, greje nam sobe, kuha jedila in uslužno izdihava svojo plinasto sapo, ki tako krasno žari po mestih v Auerjevih žarnicah.«

Oče: »Iz tvojih besedi se vidi pomen črnega demanta, enega največjih materialnih darov, s katerimi je oblagodaril Stvarnik našo zemljo. Zato pa, otroci, tudi ni nič čudnega, če so rabili narodi ta božji dar tisočletja popred, nego se jim je moglo kaj sanjati o njegovem postanku in o pokopanih vrtovih.«

Stanko: »Kateri narodi pa so bili taki tiči, da so prišli prvi na sled tej dragoceni robi?«

Oče: »Stari Kitajci so rabili premog najbrž že v časih, o katerih nam še ne poroča nobena zgodovina; saj izdelujejo na Kitajskem celo brikete že več nego 1000 let. Brikete vendar poznate?«

Vladi: »To je ona lepa črna opeka, ki nam jo je poslal lansko zimo trgovec za poskušnjo; narejena je menda iz premogovne drobnjavi, ki jo zlepijo skupaj s posebnim gorljivim lepilom ter stisnejo v pripravne oblike kot ploščice.«

Oče: »Tako je. S premogom so se bavili že stari Feničani, in če nam zgodovina poroča o tem le malo, je vzrok ta, da so rabili v rovih le zaničevane sužnje, kaznjence in vojne ujetnike, ki jih je smatral prevzetni pogan le za boljše vrste živino.«

Stanko: »Kaj pa naši stari pradedje? Ali starim Slovanom ni prišlo pod roke goreče kamenje?«

Oče: »O prišlo je, prišlo. Dočim so stari Nemci (Germani) še kurili drva in cmarili smrdljivo šoto, so že uporabljali lužiški Srbi, ki jih živi še dandanes kakih 100.000 duš na Saškem, zwickavski premog. Tudi stari Rimljani so kurili s premogom že pred Kristusovim rojstvom, ko so prišli na svojih ladjah na Angleško ter videli ležati dragoceno kurivo marsikje kar vrhu zemlje. V 12. stoletju po Kristusovem rojstvu pa je premog Angležu že važno trgovsko blago. Izza srede 18. stoletja pa je postalo povpraševanje po premogu splošno, zakaj bogastvo lesnatih gozdov je vedno bolj pojemalo, zato pa se je dvignilo kvišku obrtno življenje in čudoviti napredek prometa je bil mogoč le vsled večje uporabe zakladov iz zakopanih vrtov. Kaj naj bi bil počel James Watt s svojo krasno iznajdbo parnega stroja — brez premoga? Parni stroj, ki je stopil v službo človeštva, se je pa tudi vedel zahvaliti svojemu hranitelju — premogu; zakaj ravno on je omogočil izrabo premogovnikov v orjaški meri, s tem pa tudi pridobivanje velikanskih množin železa, povzdigo prometa, izdelovanje železnega orodja, strojev in drugih predmetov.«

Vladi: »Potem se je pa množina porabljenega premoga v zadnjem stoletju gotovo podvojila, če ne celo potrojila, oče?«

G. učitelj: »Celo potrojila, misliš? Le poslušaj! Od leta 1850.—1900. se je povzdignila izraba premoga na zemlji od 68 (beri: osemindeset) na več nego 740 milijonov ton (tona = 1000 kg); v severni Ameriki v ravno tem času od 6 na 258, na Nemškem od 6 na 135 in v Veliki Britaniji od 45 na 220 milijonov ton.«

Stanko: »Če izkopavajo take strašne mase premoga, kaj počnemo potem v mrzli zimi, ko so drva tako draga?«

Oče: »Ne bodi strahopeten, malček moj! Za dogledne čase nas je modra Previdnost bogato preskrbela. Kakor računajo izkušenci, so spravili do praga 20. stoletja okoli 13 kubičnih kilometrov — lepa kocka, kaj ne? — premoğa na svetlo; zaloge, ki so še v zemlji, pa cenijo na najmanj še 80 kubičnih kilometrov.

Vladi: »A enkrat ga bo le zmanjkalo, gorkega premoğa. Ali ne bo strašna za naše potomce že sama misel: Brez premoğa!«

Oče: »Nisi ti prvi, ki je stavil to vprašanje. Gotovo bodo premoğovne zaloge

Profesor Žakelj.

prej ali slej izčrpane. Računajo, da bo to najprej na Francoskem, v Belgiji in Avstriji, okroglo čez kakega pol tisočletja; potem pride na vrsto Anglija in nato baje Nemčija čez 1000 let. A kaj bo potem? Pred kakimi 50 leti še ni bilo zameriti človeku, ki se pri misli na to v daljnji bodočnosti grozečo nevarnost ni mogel otrestiti neke skrbi za prihodnje rodove, na današnjem stališču znanosti in napredka si pa nikomur ni treba beliti glave zavoljo tega. Saj ga je že danes pričela nadome-

ščati elektrika, ki jo zajemamo iz velikan-skih vodnih sil. Izračunali so, da odteče samo iz Niagarskih slapov v severni Ameriki še toliko neizrabljene sile, kolikor je potrebujejo vsi premoğovni rudniki Zedinjenih držav skupaj na dan.«

Stanko: »Premoğ nam torej ne bo več delal skrbi. Katere dežele pa so najbolj bogate premoğa na svetu?«

Oče: »Morebiti ga ima okorela dežela »srede« (Kitajska) največ, za njo pride sev. Amerika in potem Evropa. Tudi Avstralija ima znatne zaloge, Afrika pa se zdi, da je najbolj siromašna. Ameriška premoğovišča cenijo na skoro 700 milijard (1000.000.000) ton, angleška na 195, nemška na 30—50 milijard. Kako se pač suče kolo časa!

Leta 1860. so bili še Angleži na vrhu, ki so spravili iz zemlje letnih 86 milijonov ton, Nemci po 14 milijonov, ostale države: Avstrija, Francija, Belgija, Zedinjene države manj. V 20. stoletju pa so Zedinjene države prve na svetu. Zakaj tam so izkopali l. 1909. celih 379 milijonov ton, vrednih 2250 milijonov mark, na Angleškem pa le 266 milijonov ton, vrednih tudi 2250 milijonov mark, na Nemškem 148 milijonov ton, vrednih 1500 milijonov mark, na Francoskem 38 milijonov ton, in na to pridejo še Rusija, Belgija, Avstrija. Čudno je, da so Rusi v premoğovni produkciji tako daleč zadaj, dasi pokriva karbon (oglena tvorba) skoro dve tretjini evropske Rusije. Pri nas v Avstriji so najbolj oblagodarjene s premoğom: Češko, Šlezija, Morava, Štajersko, Kranjsko in vse dežele razen Solnograške in Bukovine.

Vzroki silovitega razvoja premoğovne obrti so, kakor jih je naštel že Ciril: razvoj strojne industrije, železarstva, železnic in parobrodov. Na Nemškem n. pr. porabijo od vsega pridelanega premoğa železnice 26%, plavži in železarska obrt 35%.«

Vladi: »Kako bi bilo lepo, če bi si mogel kedaj ogledati natančneje delo v premoğovnem rudniku, n. pr. v Zagorju ali v Hrastniku, ali mağari v Kočevju ali Šentjanžu!«

Oče: »To se lahko zgodi; če boš priden in marljiv, napravimo ob priliki tak poučen izlet. Že danes vam pa lahko povem nekatere stvari iz rudarske prakse. Premogovne plasti ležijo nalik sredici iz surovega masla ali lepordeče šunke med dvema zrezkoma kruha največkrat med plastmi iz peščenca ali iz takozvanega škrlavca. Utegnejo pa meriti te plasti iz premoga 6, 12, da, celo do 30 m na debelo, časih pa komaj nekaj centimetrov.

Če so izsledili inženirji žile, ki jih je vredno spraviti na božje solnce — poma-ga jim pri tem posebno gorski sveder, — potem skopljejo najprej navpično jamo (šaht), ki sega do premogovne žile. Ko dospo semkaj, pa navrtajo še vodoraven rov (štolen) do konca žile. Kaj menite, čemu začno kopati premog vselej šele na koncu žile?»

Ciril: »Menim, da zadenem pravo, ako si mislim takole: Del, ki je brez premoga, je za rudarja brez vrednosti in ga popolnoma zanemari. Taka mesta v rudniku pa morejo biti le na skrajnih točkah ro-vov, zakaj vsi drugi navpični jami bližji deli morajo ostati dostopni in biti skrbno podprti z lesenim ogredjem, da morejo delavci ven in noter.«

Oče: »Prav dobro si jo pogodil. Na vseh izkopanih krajih, rudarji jim pravijo »mrtve proge«, odstranijo prav previdno podporno lesovje in zemlja se polagoma sesuje in izpolni dotične kotline.«

Vladi: »Velikokrat slišimo in čitamo o velikanskih rudniških nesrečah. Kaj vendar stavi rudarsko življenje v tako bližnjo soseščino smrti?»

Oče: »Če se spomnite na to, kar smo se pogovarjali nedavno o tvorbi premoga, če upoštevate velikanske globočine nekaterih ro-vov in ne zabite, da je vse polno vode v zemeljskem drobavju, potem vam ne bo težko umeti, da rudarsko življenje ni igraka.«

Stanko: »Če so rovi globoki, potem je pa silno težavno in res tudi grozno ne-umno nositi v koših premog iz jame na svetlo.«

Oče: »Oj ti ljuba nedolžnost! Ko bi se ravnali rudarji po tvojem, potem bi bilo pač treba, odtehtavati premog z zlatom ali vsaj najčistejšim srebrom. Koliko časa bi pač trpelo, da bi spravil ubog delavec sto kilogramov premoga na hrbtu, n. pr. iz jame Marijinega ceha pri Příbramu na Češ-kem, ki je 1130 m globok, ali iz Henrieti-ne jame v Belgiji, ki sega do 1200 m v glo-bočino, ali celo iz najgloblje jame na zemlji (ceh Red Jacket) v sev. Ameriki, ki meri 1495 m na globoko? Ves premog spravljajo na dan s pomočjo strojev. A dru-ge nevarnosti grozijo marljivemu rudarju.«

Ciril: »Dušečo sapo, pri kateri ima glavno krivdo močvirski plin, ste že oni dan omenili. Tudi smo imeli v mislih, da se toplina zemlje na vsakih 30 m poviša za približno 1° C. Sodil bi, da mora biti v ne-katerih rudnikih silno velika.«

Oče: »Že pri 1150 m znaša v Henrietini jami 48° C in je že tako neznosna, da se morajo delavci izmenjavati na vsakih de-set minut. Marsikod mora delati rudar na pol slečen. Ne boste se torej čudili, če se časih vname premogovna plast pod zem-ljo. Če se ne posreči v kratkem zazidati gorečega dela ali ga zadušiti z vodo, po-tem je jama izgubljena. V vasi Planice med lužiškimi Srbi je zažgal v 30 letni voj-ski (l. 1618.—1648.) sovražnik hišo nad ja-mo. Ogenj se je razširil dalje v globočino in se lotil premogovne plasti. Opustiti so morali rudnik. Brihtna butica vrtnarjeva je napravila nad gorečim rudnikom »palmov vrt«, ki je zaslovel daleč na okoli. Šele v najnovejših časih je prenehal požar.«

Vladi: »Da utegne vdreti tudi voda v rudnik, to se mi zdi prav lahko mogoče. Ko je bila pred par leti spomladi zemlja še zamrznjena in so prišli hudi nalivi, smo imeli tudi pri nas klet polno vode, dasi je dobro zidana in betonirana. Že prav maj-hne razpoke v zidovju zadostujejo, da spravijo v nevarnost vso zalogo krompirja in jabolk, ki smo jih hranili doli.«

Oče: »Voda je najhujši nasprotnik, s katerim se ima boriti rudar. A sredstva, ki jih uporablja v tej vojski, spadajo med

največja mojstrska dela človeške umetnosti. Če leži rudnik nad kako dolino, potem stvar še ni tako huda, treba je seveda izkopati poševen rov proti dolini in rudniška jama je na suhem. V Freibergu na Saškem ima en sam rudnik do 50 km takih vodnih kanalov. Delali so jih 33 let in so požrli 12 milijonov mark. Časih po teh vodnih kanalih prevažajo celo premog v čolnih. Če pa ni mogoče odpeljati mokrote na tako miroljuben način, potem jo je treba s silo izsesati in spraviti ven. Take sesalke imajo časih gorostasen obseg in so preumetna dela človeškega bistrumja.

Pa ne samo voda, ogenj in dušiči zrak, celo zemlja sama se zaroti dostikrat zoper ubogega človeškega krta v rudarskem jopiču. Orjaški tlak gora nad votlimi jamami je dostikrat vzrok, da se sesuje rov in pokoplje vse, kar je dihala v njem.

Stanko: »O potem bi pa ne bil rad rudar. Saj bi niti za trenotek ne bil varen pred belo ženo.«

Oče: »Meniš li, da si tu gori na zemlji popolnoma zavarovan pred njeno koso? Ali se nisi ravno onikrat učil: »Čujte, ker ne veste ne ure, ne dneva!« Zato pa gléj, da bo tvoje srce vedno tako, da te ne bo strah, če pride hišni Gospodar nenadoma tirjat račun od tvojega hiševanja. Tega se zaveda tudi pošten rudar in je zato nasplošno pobožnega, Bogu vdanega srca, dobro vedoč, da je varen le pod Njegovim okriljem. S tiho molitvico na ustnicah hodi v jamo, z zahvalnim srcem zazre zopet zvezdnato nebo. Tudi je njegovo življenje polno poezije, samosvojih običajev in navad. Rudar ima posebno, originalno nošo, svoje lastne praznike, deloma celo posebno narečje. Zgodovina rudarstva nam sporoča o pretresljivo ganljivih dokazih ljubezni in prijateljstva rudarjev do svojcev in njihove požrtvovalnosti do tovarišev ob prilikah velikanskih rudniških nesreč. Plemenito je vobče rudarsko srce, če ga niso zastrupila moderna krivoverstva, laži-naprednost in protiverska socialna demokracija, a plemenito je tudi blago, ki ga spravlja na dan. Gotovo

se še spominjate kemičnih sestavin premoža iz predzadnjega našega razgovora?«

Vladi: »Zapisal sem si bil tedaj Vaše podatke v notes, pa tudi v glavo. Črni premog je po veliki večini čist oglenec (nad 80%), omeniti vredno je tudi kislec (12%) in vodenec (5%).«

Oče: »Imaš sicer popolnoma prav in vendar ti moram naziranje nekoliko popraviti. Premog namreč v resnici ni bolj ali manj čist oglenec, ampak zmes različnih oglenčevovodnenčevih spojin. To boš takoj bolje umel, ko bomo govorili o njegovih proizvodih, zlasti svetilnem plinu in katranu. Prostega oglenca so v premogu komaj kaki sledovi. Sedaj pa praktično vprašanje, otroci: Čemu nam rabi premog?«

Ciril: »S premogom kurimo peči, je torej gorivo; služi pa tudi kot surovina za pridobivanje svetilnega plina in koks a.«

Stanko: »Kako rad bi znal vendar delati svetilni plin, da ne bi bilo več treba v hiši smrdljivega petroleja in bi svetila namesto njegove rumene krasna bela luč, lepa kot svit polne lune.«

Oče: »Izdelovanje svetilnega plina in kemični procesi, ki se godijo pri tem, niso tako enostavni, kot si morda misliš. Treba je bilo silne bistrumnosti in mnogo, mnogo izkušnje, preden je dospela fabrikacija na današnjo stopinjo razvoja. Na drugi strani pa je proizvodnja svetilnega plina eden izmed najzanimivejših oddelkov kemične tehnologije in vam povem kedaj več o njej. Danes rečem le toliko, da obstoji glavno delo te fabrikacije v suhi destilaciji ali prekapanju premoga.«

Vili: »O, s to rečjo se da napraviti s preprostimi pripomočki krasen poizkus. V šoli smo imeli buči podobno steklenico iz tankega stekla, v katero smo deli nekaj kosčkov premoža. Iz zamašenega vratu te retorte je bila napeljana steklena cevka v drugo posodo-podstavko. Ko smo retorto dalje časa močno segrevali, je jel uhajati iz podstavka gorljiv plin, na dnu podstavka

se je nabralo nekoliko rjave oljnate tekočine, v retorti sami pa je ostal namesto prejšnjega premoğa čist koks.«

Oče: »Ta poizkus vam najlepše pred-
očuje v malem slogu delovanje plinaren,
katerih delovanje razpada v tri glavne
operacije: 1. v suho prekapanje premoğa,
pri katerem nastaja svetilni plin, 2. čišče-
nje tega plina, pri katerem se dobivajo ka-
tranova olja in amonijakova voda, in 3. na-
biranje svetilnega plina v velikanskih po-
sodah plinohramih (gazometrih).«

Ciril: »Koliko plina pa da premoğ od
sebe?«

Oče: »To je seveda zelo različno in se
ravna po dobroti premoğa. 100 kg dobrega
premoğa dá kakih 25—30 kubičnih me-
trov ($1\text{ m}^3 = 1000$ litrov) svet. plina, 5 kg
katrana, 6 kg amonijakove vode, 70 kg
koksa.«

Stanko: »Ali bi moral dolgo časa ku-
riti, da bi preğnal ves plin iz premoğa?«

Oče: »Kake 3—4 ure bi moral že imeti
potrpljenje, dragi moj; ne vem, če bi zdr-
žal toliko časa zraven?«

Stanko: »O, potrudil bi se na vso moč,
a koliko bi potratil gorilnega špirta, to je
pa drugo vprašanje. Ni čudno, da so drva
v mestu tako draga, ker jih morajo že pli-
narne silno množino porabiti, če delajo
noč in dan.«

Oče: »Delajo sicer res brez prestanka,
a vendar ne pokončajo celo leto niti ene-
ga polena. Železne retorte namreč razžare-
vajo s koksom, ki ga pridelujejo sami. Eno
tretjino pridobljenega koksa pokuri pli-
narna, dve tretjini pa ji ostaneta za prodaj.«

Ciril: »Ta pa ni slaba. Koliko bi pri-
hranili pri nas na leto, ako bi mogli ku-
riti z ostanki drva, s pepelom!«

Oče: »Primeri šepa. Če kuriš s
koksom, ti ostane tudi samo še trohica
pepela. Nasprotno pa dobiš, ako na su-
ho preka paš les, izvrstno gorivo —
lesno oglje.«

Ciril: »Saj res! Prenaglil sem se bil v
besedi, o oglarjih smo pa že tudi govorili.
Iz katerih prvin, oče, pa je sestavljen sve-
tilni plin?«

Oče: »Kemična sestava različnih sve-
tilnih plinov se ne razlikuje ravno močno.
V sebi imajo:

4—20% etilena ali oljetvornega plina
(najvažnejši del svetilnega plina); 40% me-
tona ali močvirnega plina, 20—40% vo-
denca, 5—10% oglenčevega okisa; ti trije
plini samo redčijo etilen ter napravljajo
hudo vročino, v kateri žari etilenov ogle-
nec in tako daje svetlobo; 3% oglenčeve
kisline (dioksida).

Vladi: »Tako čudne zmesi precej ne-
znanih plinov si pa nisem domišljal v pre-
prostem svetilnem plinu. Gotovo je svetil-
ni plin iznajdba najnovejšega časa?«

Oče: »Ne ravno. Zakaj že l. 1680. je
spoznal neki Becher, da se dá izločiti iz
premoğa gorljiv plin, ki ga je imenoval
»filozofski plin« in luč, ki jo je dajal pri-
žgan, »modrijansko luč«. A preden je pri-
šlo do praktične uporabe svetilnega plina,
je steklo še mnogo vode v morje. Zakaj
še 112 let pozneje je razsvetlil škot Vi-
ljem Murdoch svojo hišo s svetilnim pli-
nom. L. 1801. je razsvetlil Henfrey veliko
dvorano v Baltimore s tem plinom in prak-
tični Amerikanec je takoj spoznal vred-
nost iznajdbe, ki je hitro razširila svojo
krasno luč po Ameriki, dočim je prosvet-
ljena Evropa še dolgo tavalala v somraku
oljnate leščerbe. L. 1814. je dobil London,
1815. Pariz, 1826. Berlin in še l. 1833.
Dunaj plinovo razsvetljavo.«

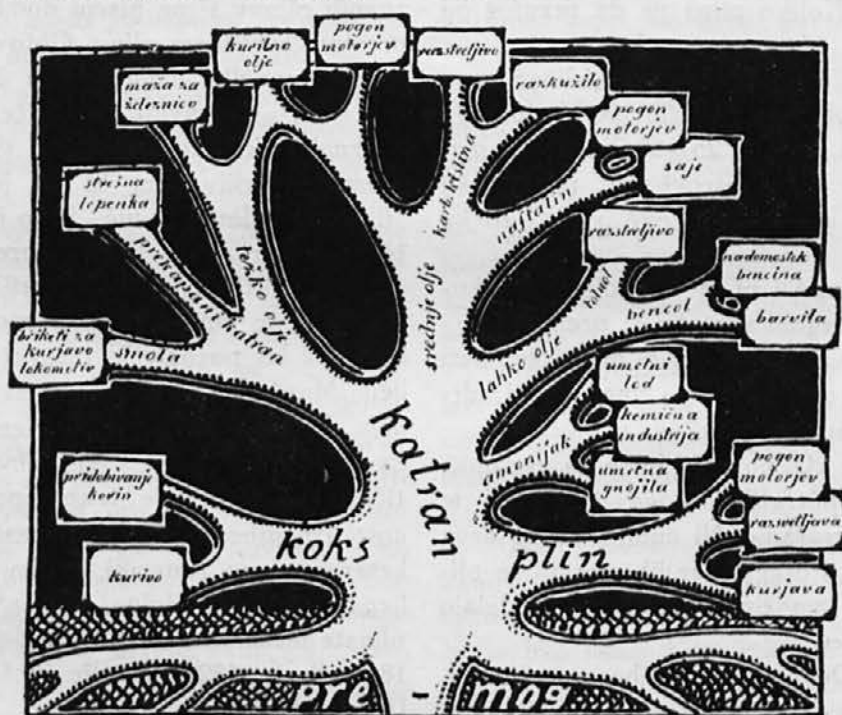
Stanko: »A dandanes ima skoro vsa-
ko mesto že svojo plinarno, vmes pa morda
še električno razsvetljavo, da je bolj pi-
sano videti zvečer. Gotovo porabi kako
veliko mesto, recimo Dunaj, Praga veli-
kanske množine plina in premoğa v ta na-
men?«

Oče: »Žal da za domača avstrijska me-
sta nimam ravno pri roki podatkov. A ker
se zdaj naša vojska tako hrabro vojskuje
z zvezno nemško armado, vas utegnejo
morda zanimati nekatere številke, ki ve-
ljajo za prestolnico nemškega cesarstva.
Kaj da je plinova razsvetljava za tako sve-
tovno mesto, si lahko mislite, ako povem,
da merijo glavne proge plinovih železnih

cevi v Berolinu celih 900 km; med cevmi ležijo v zemlji tudi take, ki imajo nad 1 m v premeru. Berolinske plinarne požro na leto kakih 400.000 ton premoga, to je na dan po dva železniška vlaka, vsak s 50 do 60 vagoni. Te plinarne izdelajo okroglo 120 milijonov kub. metrov plina, od katerega porabi 16% cestna razsvetljava, 72% hišna razsvetljava in 10% obrt (za kurjavo, kuho, za pogon motorjev).«

Vladi: »Iz teh številk moramo sklepati, kako velikanskega pomena da je pre-

olju in bencolu. A bolje boste spoznali pomen premoga in njegovih »destilatov« za svetovno vojsko, ako vam povem o tej reči še nekoliko več. Ako denete v velike retorte — držijo po 20 do 60.000 kg vsaka — katrana in ga suho prekapate, dobite različna olja. Tu, glejte, sem vam šikiral (narisal v površnih potezah) nekaj rodovnik črnega premoga in njegovih potomcev, ki nam kaže najvažnejše proizvode premoga in njihovo uporabo za vojsko.

Uporaba premoga.

mog za človeštvo v mirnih časih. A zdaj, ko divja vsepovsod ta strašna svetovna vojska, kdo se zmeni veliko za premog, razen pozimi, ko ga ravno posebno rabimo!«

Ciril: »Oho, bratec! Ali ti je že popolnoma izhlapelo iz možganov, kar so nam povedali oče o katranovih oljih, ki se s tolikim pridom uporabljajo pri Diesellovih motorjih in o bencolu, najboljšem nadomestilu za v vojnem času tako važni bencin?!«

Oče: »Veliko si povedal, Ciril, že s smima dvema besedama o katranovem

Najprej dobimo lahka olja, ki so tako važna za vojaške uprave, ker dajo bencinovo nadomestilo bencol (iz 6 atomov ogljena in 6 atomov vodenca), pa tudi toluol, ki se izpremeni s pomočjo solitrne kisline v trinitrotoluol, grozno razstrelivo, ki ga hrani v sebi vsaka granata, šrapnel, mina in torpedo. Dočim dobim lahka olja iz retorte pri segrevanju do 170° C, pa prihaja pri nadaljnji hujši vročini do 230° C srednje ali karbolovo olje na dan in pri še višji temperaturi težko olje, neprekapajoči ostanek pa je kataranova smola.

Srednje olje ima v sebi za vojsko prevažni fenol ali karbolno kislino (6 at. oglenca, 6 at. vodenca, 1 at. kisleca), ki jo ista solitrna kislina izpremeni v strahotno razstrelivo, pikrinovo kislino. V njem se nahaja tudi naftalin (10 at. oglenca in 8 at. vodenca), ki ga vsled obilnega oglenca navadno uporabljajo za izdelovanje saj, v vojski pa služi zrakoplovom v to, da jih v kratkem času zagrinja v cele oblake dima in tako prikriva sovražnikom.

Težka olja hranijo v sebi izvrstna gonilna olja za Dieselove motorje in so v vojski preimenitno nadomestilo za premog in koks, ker zavzemajo kakih 35% manj prostora; na ta način se delovni polumer ali akcijski radij za bojne ladije znatno poveča! Silno važna tvarina pri železnicah je maž (šmir) za kolesne osi; rudninskih olj, ki se rabijo v ta namen, ob vojski tuji na ne da od sebe, preskrbuje pa jih kemična obrt iz težkega katranovega olja.

Ko je destilacija katrana končana, ostane v retorti še smola, ki rabi kot lepilo pri izdelovanju briketov iz premogove drobnjavi (na marsikakem kolodvoru je bilo videti ob začetku vojne cele gore briketov!).

Nekateri deli prekapane katrana dajo izvrstno varstvo proti vlaži, ako prepojimo z njimi razne vlaknine, n. pr. lepenko. Tako dobimo strešno lepenko, ki je je šlo na tisoče in tisoče vagonov iz kemičnih tovarov v strelske jarke, ki morajo biti zavarovani ne le proti sovražnim kroglam, ampak tudi proti dežju; pa tudi vojaške barake so požrle neslišane množine tega materijala.

Celo vojaška obleka je izdelana pod vplivom katrana. Bencol je namreč temeljna snov za katranske barve. S pomočjo indike izdelujejo sivo barvo, ki je najpripravnejše barvilo za vojno obleko. Tudi rdeče barvilo, ki rabi za razne znake in obrobe na vojaških uniformah, je ustvarila kemična katranska obrt v veliki trpežnosti in tako nadomestila košenilžno rdečilo, ki se je zdelo pred nedavnim časom nenadomestljivo.

Tudi razkuževalna sredstva in zdravila imajo svoj temelj v katranski obrti, v kolikor izdelujejo sploh te predmete kemično.

Pri destilaciji premoža dobimo pri čiščenju plina tudi amonijak, o katerem sem vam že povedal, kako da je važen za kmetijstvo kot umetno gnojilo; rabijo ga pa tudi pri Carréjevih ledotvornih strojih za pridobivanje umetnega ledu in v kemični industriji za pridobivanje raznovrstnih proizvodov. — Iz vsega vidite, da bi bilo gorje svetovne vojske za nas še bistveno večje, ko bi ne imeli premoža in njegove cvetoče industrije.

Vladi: »Škoda, oče, da ni tudi koks poraben v vojni, da bi nam potem prav vsi deli črnega demanta pomagali zmagovati v tej tako grdi, nam vsiljeni vojski.«

Oče: »Dobro, da si me spomnil na to, sinko. Ali tudi vidva starejša sodita, da koks nima prave veljave za vojsko? Iz česa pa obstoji koks?«

Ciril: »Skoro čist ogleneč je kot grafit in demant.«

Oče: »Tako je! Nekateri sicer imenujejo demant aristokratski, premog pa le plebejski ogleneč, a ta plebejski prostak v svoji črni suknjici vendarle daleč prekaša ob vojski in miru svojega bleščečega brata z demantno krono, pa tudi grafit. Ali še niste nikoli čuli, čemu nam rabi oglje?«

Ciril: »Kaj pa da smo! Oglje je najvažnejše gorivo za plavže, v katerih ploviijo kovine in železo, baker, nikelj in druge.«

Oče: »Sedaj smo na pravem sledu in važnejše gorivo za plavže, v katerih plavici vojnemu času »železni čas?« Le pomislite, koliko kovin požre sedanja vojska! Najprej železa. Koliko milijonov in milijonov granat, šrapnelov, ročnih granat iz železa ali jekla zahteva naše topničarstvo dan na dan! In potem naši podmorski čolniki, katerih trup sestoji iz debelih, jeklenih ploč, da more vzdržati strahotni tlak pod vodo, ko pritiska nanje vodni steber 40 do 60 m visok!

Iz niklja so narejeni plašči infanterijskih krogel, ki morajo biti tudi na razpolago v neomejeni množini. Opomnim naj vas slednjič še neizmernih množin bakra (kufra), ki ga potrebuje topničarstvo v topovskih ceveh, dalje za izdelovanje neštetihih cevki pri avtomobilih, zepelinah, aeroplanih, motornih čolnih itd.; pa tudi med, zlitine iz bakra in cinka ni mogoče pogrešati v vojski, zakaj iz nje izdelujejo patronске ovojice za infanterijo, vžigalce za artiljerijo in podobne reči. Upam, da se našemu Stanku ne vzbudi več dvom o vrednosti koksa in tudi nikomur drugemu o pomenu premoga za svetovno vojsko. Sedaj je pa že tudi čas, da si ogledamo pokopani vrt, ki nam je rodil tako dragocen sad, to je oglensko tvorbo ali karbon.

Stanko: »Oče, uganite, kaj mi je prišlo na misel! Spomnil sem se zelenega listja, ki tako skrivnostno šepetaje z večernim vetrcom v gozdu, in dejal: O, ko bi znal še premo govoriti, kako čudovite pravljice bi lahko poslušal pri njem!«

Oče: »Ta tako bajna želja se ti lahko deloma izpolni. Če se hočeš zaupati danskemu pisatelju K. Ewaldu (v knjigi »Dvo-nožec«), potem lahko čuješ premo, kako se razgovarja z bukovim polenom, šotno opeko in kosom črnega koksa v bližini in pripoveduje svojo preteklost približno takole:

»Bil sem svoje dni ponosno drevo sredi gozda —«

»Ha, ha...« se zasmaja na glas nekdanja bukev. »Tudi jaz sem se prištevala nekoč med take. Toda biti si moral presneto črno drevo.«

»Ljubo polence,« zavrača premo. »Tebi gre pač vse le na smeh. Nevedni ljudje se sploh vedno posmehujejo rečem, ki jih ne razumejo; zdi se mi, da te bo lomil še krč od samega smeha, preden bo moja storija pri kraju.«

»Naprej!« je prosil koks, ki je bil videti nekako utrujen in kakor nervozen (bolan na živcih).

Premo pa je bil svežega, svetlega obličja in je nadaljeval:

»Lahko je reči: Naprej! A teže je to izvršiti. Sicer naj vam pa vže naprej odkrijem, da nihče izmed vas niti besedice tega ne more umeti, kar bom zdaj-le povedal.«

»Kako neki... jaz razumem vse,« pravi napol pomilovalno, napol samozavedno koks.

»Moja zgodba vobče ni za slabe živce. Toda poslušajte! — Morda je najboljšje, če vam precej povem, da sem doma v Savskih jamah na Jesenicah, da imam pa nebroj sorodnikov na Angleškem, Nemškem in celo v daljni Kini. Ko sem popotoval na sedanje stanovanje, sem se vozil tudi skozi naše gozdove... skozi kraje, kjer je raslo poleno kot obširna bukev in šota kot blede mah ali celo kot gosposka breza. Nera rečem kaj slabega o kom, posebno če stoji dotičnik družabno precej nizko pod menoj. Toda ti gozdovi — —, ne morem drugače, bili so zares beraški gozdovi! Ko sem bil jaz še drevo — oj, takrat so vam rasli gozdovi! Toda seve, od takrat je že več nego sto tisoč let.«

»Ti lažeš,« zavpije poleno.

»On govori resnico,« ga brani koks.

»Veseli me, da mi vsaj koks verjame,« pravi premo.

»Verjame mi, četudi nima za to pravi nič več povoda kot poleno. Noben izmed vas ni videl mojih časov. Gozdovi, ki so tedaj pokrivali zemljo, so proč — popolnoma proč. Samo črni premo je še ostal za njimi. Bukev in brez je pa še danes na kupe.«

»Naprej!« je silil koks.

»V enem izmed teh gozdov sem bil jaz ponos in dika svoje rodovine. Bil sem lus-kavec (Lepidodendron) iz slavne družine lisičjakov.

»U-u-u!« so se rogali vsi trije poslušalci obenem. »Slavni lisičjaki se plazijo danes po trebuhu v gozdu in treba je skoro očal, da opaziš takega slavnega velikana med rastlinstvom, če ga sploh poznaš — ubožcal«

»To pokvečenje jaz sam očitam vašim novim časom, iz katerih ste zrasli. Ob

mojem času pa lisičkaki in sestrične jim praproti in preslice niso bila taka jalova, pokrnela zelišča, kot so dandanes. O, da vas morem popeljati nazaj v svoje rojstne čase! Tedaj bi gledalo vaše oko prvikrat jasno preko modrega morja na skrivnostno zemljo, na deželo, kjer so orjaške preslice v neštetih pražozdih množinah živo zelele. Kako se mi stoji po srečni karbonski in permski dobi, kadar se zamislim na mogočne, do 10 m visoke *Kalamite*, preslice, ki so v tropičnem močvirju v enem samem letu poganjale do te bohotne višine, na *Anularije* (obročkarice) s pernatimi vejicami ali na mične *Sfenofile* (klinoliste) z njihovimi cvetnimi šopi. A najponosneje smo dvigale v trepetajoči, razgreti zrak, poln miazmov (gnilobnih bacilov in bolezenskih glivic) svoje glave vendarle me preslice, predvsem jaz, *Lepidodendron* ali luskavec in moje sestre *Sigilarije* (pečatnikovci), ki smo bili visoki kot stolpi (40 metrov)! Kolikokrat najdejo rudarji naše korenine v karbonskem pesku in jih cenijo tako visoko, da so jim dali celo posebno ime *Stigmarije* (brazgotinke). Če se je zgrudila ta ali ona sestra, ko so ji potekla določena leta, v vlažni grob močvirskih tal, takoj so ji ozaljšale gomilo prijazne praproti *Neuroptere* (ovijalke) in *Kauloptere* (drevesaste praproti) z zimzelenom svojih 5 do 6 m dolgih listnih mahal na 30 do 40 cm debelih deblih. Na suhih tleh iz porfirja, skrepenelega lavinega velotoka pa so pozdravljale rojenice že tudi prve iglavce pod imenom *Valhije*, ki je neka zvrst aravkarije, kakršne rasto še dandanes po Ameriki.

Nekdanji *Lepidodendron*, sedaj kos črne premoga, se je oziral po svojem poslušalstvu, a iz nobenega ni mogel razbrati več niti najmanjšega sledu prezirljivega posmeha; umaknil se je bil že davno spoštljivi resnobi. Važno nadaljuje premog:

»In človeka — — — človeka tedaj ni bilo še nobenega na svetu. Bilo ni nobene ptice, ne jelena, ne medveda in volka, o katerih znate pripovedovati vi. To je pač raznovrsten živ drobiž, ki se je razvil po

zemlji, odkar je postalo vse manjše na nji. Po vodi se je igralo na milijone veselih rib z blestečimi luskinami (sklenoluskavk), ki imajo samo rep še nesomeren, sicer pa so že podobne ribam poznejših časov. Bile so zlasti brhki *Paleonisk* (stara riba), potem širokopluti *Amplipter* in bodičasti *Akanotod*, ki spominja s svojimi čopičastimi plavuti še najbolj na devonske prednike. O drugem manjšem živalstvu ni vredno, da bi veliko govoril: o enostaničnih *prekatinikih* (foraminifere), ki so izdelali kljub svoji maličkosti debele skalnate sklade (n. pr. vretenčasta *Fuzulina*); o rameno- nožcih, ki gredo vedno bolj nazaj in so pustili sedanjosti v spomin svoj »mrežasti produkt«; o glavonožcih, ki jih je bilo v mojih časih kakih 60 vrst, a orjaške oblike s krasnimi lupinami; o *trilobitih*, ki so bili zastopani le še v eni vrsti, ki pa proti permu tudi zgine, da naredi prostora pravim rakom; o polžih - pljučarjih, ki lezejo prvikrat po kopnem, o častitljivem ščurku, kobilici, enodnevnici, ščipalcu (škorpijonu) in resnem Matiju (suhajužnapajek), ki so se zabavali v karbonskem pražozdu. Nočem pa prezreti dobrega znanca med žužki, ki še dandanes dela družino našim pritlikavim potomcem po močvirnih krajih: kačjega pastirja. A krilati pastirji mojih časov niso bili kaki pritlikavci, ne! Fajolovi *Titanofazma* in *Dumasov Protofazma* sta bila pač orjaka med vrstniki, ako sta merila do pol metra z razprostrtimi krili. Pa tudi to še ni nobena posebnost. Po skalah so plezale, druge zopet v močvirju prežale na svoj plen velike živali — ne vem, kako naj vam jih popišem. Ko sem se vozil po železnici, sem videl premajčkeno živalco, ki se je grela na solncu, sprevodnik jo je imenoval gaščerico, se mi zdi. Takega martinčka, ki je pa napol plazilec, napol pa dvoživčna žaba, si mislite stokrat povečanega, polnega ostrih zob v žrelu in pred vami je ščitoglava *arhegozavra*, ki se v karbonu še da shajati ž njo, v permu pa že dobiva grozeče oblike. Do 2 metra je dolga, podobna zdaj močeraču, zdaj krokodilu, drugič pa

kuščarju ali kači. Vmes pa so bili orjaki, da me kar strese, ko se spomnim na njihove glave, ki prekašajo po velikosti vsako volovsko. Med takimi pošastmi sem preživel svojo mladost.«

»No, to je pa zgodba, da jo je vredno slišati,« meni šota polna spoštovanja.

»Tako sem stal in rasel. Cele dneve hoda na daleč smo bile med seboj hčerke ene in iste matere. Toda — — —«

Obmolnil je premog za trenotek in globok vzdih se mu je izvil iz tesnih prsi.

»Naprej,« je spodbujal koks.

»I kako neki! Saj niti ne veste, kako je bilo takrat na svetu in jaz sam ne vem, kako naj vam to pojasnim. Zemlja je bila popolnoma drugačna nego je sedaj... toda preskočiti moram to zanimivo plat. Glejte, ko sem stal pred stotisoč leti sredi gozda, tedaj je nastala grozna prekucija, prava revolucija na njej. To ni bila navadna vihra, ki vlomi tu kako smreko in tam hrastovo vejo... tresla se je vsa zemlja prav v osrčju, ali razumete — — — vsepovsodi so zazijale široke regline, razpoke — — skale so se cepile kot treske — — vse se je valilo v brezdanja žrela, se drobilo in lomilo, ognjeni plameni so švigali venkaj, nato pa je prišlo še morje in preplavilo vse.«

»Strašno!« ga je prekinila šota.

»Ležal sem zakopan in z menoj so bili pokopani v pesku in ilovici bujni nekdanji vrtovi, ki so jih krasile moje sestre. Niti ne sanja se mi, kaj se je godilo gori na svetu onih stotisoč let, ki so preminula do časa, ko sem zopet ugledal beli dan. Le toliko pa pribijem, da je svet izza mojega časa v vseh rečeh strašno nazadoval.«

»Hvala ti lepa! Se že poznamo!« se je odzvalo poleno. »Tako govore vsi stari ljudje. Dobro se spominjam, kako sta sedeli nekega dne dve stari dami v moji senci in se pogovarjali, kako čudežno lepe deklice da so bile takrat na svetu, ko sta bili oni dve mladi.«

Premog je molčal nekaj časa.

»Naprej!« je silil koks.

»Prav. Premišljeval sem le čudne besede »ljudje«, »deklice«, »dame«, ki so mi

popolnoma tuje, dasi sem stokrat starejši od najstarejšega izmed vas. — Ležal sem torej v globokem grobu in ne morete si predstavljati, kako strašno me je tiščala teža, ki je ležala nad menoj. V mojem drobovju se je vnel ogenj... ne tak s svetlim plamenom, kakršen nastane, če prižgeš žveplenko, ampak tleč, besneč ogenj, ki mi je popolnoma izpremenil obličje. Vse moje najboljše moči, življenje mojega telesa se je zbralo skupaj in odšlo iz mene, kot nekaj neukrotljivega, kot bitje, ki mu roji po glavi, kot nekaj, česar si ne morete predstavljati, kot plin namreč.«

»O, o... plin,« je rekel koks in jel bridko plakati.

»Moja zgodba pač ni za slabe živce,« je menil nekdanji Lepidodendron.

»Prosim le na—da—ljuj—te,« je rekel koks in kihal po vsakem zlogu.

»Zdi se mi, da se je morala zemlja zdaj dvigati, zdaj pogrezati, potem pa zopet dvigati, morje jo je zalilo, pa se zopet oddaljilo in jo posadilo na suho, in to večkrat v dolgih tisočletjih, ko sem ležal na miru,« je pripovedoval starodavni lisičjak, »toda pozitivnega (gotovega) o vsem tem ne vem ničesar. Nekega dne pa so se prevrtali ljudje do mene doli. Izsekali so mene in tovariše iz skladov, v katerih smo ležali, in nas poslali v košarah kvišku. Marsikatega teh revežev smo ubili med delom. Kajti kadar smo prišli do sape na prosto, smo spustili na dan svoj plin, kakor Eol vetrove iz meha, in plin jih je podušil — rudarje. Če pa je prišla v našo bližino le iskrica ognja, tedaj se je razpočil naš zrakom pomešani plin — metan s strahovitim pokom, in pobil vse premožarje po jamah in razrušil njihovo krtovsko delo.«

»O — — plin — — plin!« je stokal koks in se prestopal sem in tja, kot bi ga zeblo neznosnih bolečin.

»Takoj sem pri kraju,« je tolažil premog. »Ostanek mojega životopisa pozna ves svet. Rasel sem na zemlji kot najpogostejše drevo v gozdu, preden se je prikazal človek na zemeljski kroglji. Brez pomoči človeške sem postal to, kar sem. In

ko so me izsledili, sem jim postal boljši pomočnik, nego katerikoli drugi. Saj se vendar imenujem najplemenitejše kurivo v dolini solza. Gonim vse tovarne, železnice in parnike zemlje in morja. Imam v sebi toliko vročine kot ne zlepa kdo drugi. Od mene prihaja plin in njegova čudovita industrija...»

Stanko: »O ljubi oče! Ta povest je bila pa lepa in, kakor sklepam iz raznih okoliščin in tudi naših pogovorov, popolnoma resnična. Zakaj se je neki med pripovedovanjem premoža obnašal koks tako klavrno in kilavo?«

Vili: »Bi mar ti poskakoval samega veselja, ko bi te zaprli v železno retorto in kurili pod teboj za žive in mrtve, da izženo iz tebe vse, kar imaš najboljšega na sebi. In tako se je zgodilo koksu v plinarni. Le poglej, kako trd, svetel in težak je črni premog in kako luknjičav, upalega obraza je koks, lahek kot pero. In vendar sta bila rojena oba pod istim solncem, v istem času, v enaki zibelki. Toda oče, povejte nam, prosimo, ali je bilo res v karbonskem in permskem času tako rajsko lepo, kakor se je bahal lisičjak?«

G. učitelj: »Vsak berač hvali svojo malho, vsaka ptica svoje gnezdo. Za naš sedanji okus pač ni imela karbonska doba posebnih čarov. Že rastlinstvo je moralo biti precej enolično. Vitka debela so se pač spenjala mnogo metrov na visoko, a manjkalo jim je listnate strehe, še bolj pa cvetnega lišpa. Razkrečene veje kalamitov niso delale najmanjše senčice, Lepidodendri in Sigilarije pa so gledale nalik orjaškim omelcem za cilindre proti nebu, noben metulj se ni zibal od cveta do cveta, nobena bučelica ali čmrlj nista zabrenčala vmes, ker še ni bilo cvetnih rastlin, nobena ptička ni žvrgolela večerne uspavanke, noben sesavec oživiljal gozdne goščave.«

Ciril: »Samo kobilice, o katerih je govoril premog, so nemara že ščrkale s svojimi bedri in krilnimi robovi, pa tudi orjaški prahrkoni - ščitoglavi morda prekinjali s svojim ragljanjem tiho enoličnost večernega gozda?«

Oče: »Zato je pa tem prešerneje tulil veter med kronami temnega drevja in šumel obilni dež po togem listju. Zemlja je bila najbrže mnogokrat zavita v goste oblake, ker je moralo biti pri tedanji visoki temperaturi mnogo več vode v zraku nego je je sedaj.«

Vladi: »Odkodi pa veste, oče, da je

Velesovo: Kremser-Schmidt, Smrt sv. Jožefa.

bilo podnebje v karbonski tvorbi bolj vroče?«

Oče: »Tega sklepa ni ravno treba iskati s povečevalnim steklom. Premog namreč nahajamo tudi na skrajnem severu, na Špicbergih, Novi zemlji, celo na melvilskem otoku v najbolj ledeni severni Ameriki. Premog, smo rekli, je rasel vobče

tam, kjer leži dandanes; zato je moralo biti tudi podnebje (klima) v vseh premogovnih pokrajinah približno enako. Pomislite le, da ima danes otok Melville povprečno letno toplino 15° C pod ničlo (—10° C), ki se dvigne samo od srede junija do srede avgusta toliko, da more zazeleneti par pritlikavih vrbic in na tem kraju so morali biti kedaj bujni tropski gozdovi, ki so možni le pri višji toplini. Nekateri zemljelovci menijo, da je bilo ob tedanjem času še silno veliko oglenčeve kisline (1 atom ogl. + 2 at. vodenca) v ozračju in da je bilo bohotno rastlinstvo naravnost potrebno, da očisti zrak preobilne kisline (z usvajanjem ali asimilacijo) in tako pripravi zemljo na višje rastlinske in živalske rodove, s katerimi se bomo srečali v srednjem veku.»

Ciril: »Ali je mar srednji vek s triadno, juraično in kredno tvorbo natančno ločen od starega veka tako nekako, kakor je razpad zahodno-rimskega cesarstva mejnik starega in srednjega veka človeške zgodovine?«

Oče: »Z besedo 'srednji vek' nikakor nočemo trditi, da se nahaja v razvoju zemlje kaka špranja, na široko zevajoča. Označiti hočemo le, da nastopajo v tem veku živali in rastline, ki so mnogo bolj raznovrstne, pa tudi mnogo više organizovane od svojih babic v starem veku. Organizmi srednjega veka se že močno približajo svojim modernim tovarišem, četudi je med obema še bistvena razlika. Rekli smo že, da se je vršil razvoj na našem planetu — izvzemši seveda razne ognjeniške in drugačne katastrofe, ki so bile v onih časih precej navadne prikazni — le polagoma, a v okameninah vsega evropskega ozemlja se prikaže koncem perma nekaka vrzel v paleontološkem izročilu v podobi peščencev z zelo redkimi petrefakti, ki nam dajejo pravico, da postavimo ravno tu mejnik, ki loči dolga tisočletja paleoocaika od orjaških skladov srednjeveških (mezocoiških).

(Dalje.)

PROF. FR. OMERZA: HOMERJEVA ILIADA.

VI. SPEV.

(Dalje.)

V bitki pregrozni sami so Trojanci ostali z Ahajci. Semkaj zdaj boj zadivja, zdaj tja se obrne po polju, eden na drugega meri in bronasto kopje zadeva sred žuborečih vodá Simoénta in kalnega Ksanta.

5. Ajas pa, sin Telamonov, zaslomba Ahajcev, najprvo vrsto predere Trojancev in drugom rešitev nakloni s tem, da zadene možá, ki najboljši od vseh je Tračanov: Akamas, velik junak, Evsórov pa sinko, je padel. Najprej zadene pokrov gostožime čelade na glavi in ga predere na čelu in dalje u kost se zarije sulice bronaste ost. Oči pa temà mu zakrije.
12. A Diomedes nato veleglasni Aksíla ubije, Tévranta sina, ki bival je v zidani lepo Arisbi kot bogatin imovit in pri vsakem človeku priljubljen; vsakega namreč pogóstil je v hiši, ob potu ležeči. Toda pogína od teh mu ni bednega nihče odvrnil, v bran da postavi se zanj. Obema ugrabi življenje, njemu in strežniku hkrati Kalésiju, ki mu je vodil konje na vozu takrat. In oba zagrnila je zemlja.

20. Dresos Evríalu sname, Oféltiju dalje opravo.
Zdaj za Ajsépom še stopi in Pédasom, ki ju rodila
Bukoliónu nekoč Abarbáreja vodna je vila.
Bil pa Bukólion sin je prečastnega Laomedonta,
prvi po starosti v rodu, ker dvojčka rodila je mati;
tema obema življenje in krasne je ude razvezal
sin Mekistéjev in vzel iz ramen jima lepo opravo.
Vztrajni u boju nato Polípójtes Astíala ubije,
hrabri Odisevs medtem pa Pidíta, doma iz Perkóte,
z bronastim kopjem dobi, Aretáona božjega Tevkros,
Nestorjev sin pa Abléra, Antilohos, s sulico svetlo,
Elata knez med junaki, vladar Agamemnon mogočni.
Bival ob Satnioénta vodáh je lepó žuborečih,
v Pédasu gori visokem. A Filaka vjame na begu
Léitos hrabri, Melántiju smrt pa Evrípilos pošlje.
37. A veleglasni junak Menelaos Adrésta ujame
živega; konja plašno sta mu namreč zbežala po polju.
In v tamariskovo vejo pri tem si zapleteta nože,
vozu zavitemu spred se prelomi oje in po poti
k meslu samá odbežita, kot drugi plašno že drevijo,
on pa pri tem na obraz strmoglavi iz sedeža doli
zraven kolesa u prah. A glej, že Atrejevič slavni
koj je pri njem Menelaos, ki kopje vihti dolgosenčno.
Zdaj za kolena ga prime ter milo ga prosi Adrestos:
»Milost, Atrejevič, skaži in vredno si vzemi rešnino!
DragEGA dosti blaga je v bogatega hiši očeta,
brona in mnogo zlata in kovanega težko železa.
Tega podaril bi rad kot neštevno rešnino ti oče,
sámo če sliši, da živ sem pri ladjah zavitih Ahajcev.«
51. To mu tedaj govori in srce pregovarja mu v prsih.
Že ga je hotel oddati, da k ladijam črnim Ahajcev
koj ga odpelje služabnik; a stoj! Agamemnon v trenutku
v teku mu pride naproti, ga kara in reče besedo:
»O Menelaos predragi, kaj vendar se ti tako brigaš
tu za može? So li tebi Trojanci storili na domu
čuda veliko dobroto? Naj bednemu nihče poginu
teh ne uide in našim rokam, niti deček, ki mati
nosi pod svojim ga srcem! Karkoli jih giblje in hodi,
vsi naj poginejo v Troji brez groba, brez duha in sluha!«
61. S temi besedami bratu junak je srcé pregovoril,
kajti govoril je prav. In od sebe junaka Adresta
pahne zatorej z rokó. In širni vladar Agamemnon
sune v lakótnico móža, ki zvrne se, sin pa Atreja
stopi na prsi z nogó in potegne jesenovo kopje.
66. Z močnim pa glasom zakliče zdaj Nestor Argejcem ter pravi:
»Dragi junaki danajski, služabniki Areja zvesti!
Nihče naj zad ne ostaja, da vrgel na plen bi se željno
ter si kar največ nabral in k ladijam prišel obložen,
ampak morimo može, potem pa nemoteno boste
ropali lahko po polju, če mrtvi ležijo sovragi.«
72. To govori jim in voljo pri vsakem spodbode in srčnost.
Zdaj bi pred Areja ljubčki, Ahajci, se spet umaknili
v mesto Trojanci nazaj, v boječnosti svoji ugnani,

ko bi takrat ne bil stopil k Ajneju in Hektorju naglo Helenos, Priamov sin, najboljši od vseh ptičegledov:
 »Čujta, Ajnejas in Hektor! Kar Likije mož je in Troje, nosita delo največje, ker vidva med vsemi najboljša vedno sta v vsakem podjetju, v borenju in modrem posvetu. Tu ostanita tedaj in pred vrati ljudi zadržujta, pojdita k vsem naokrog, še preden zbeže in v naročje ženam popadajo spet in sovragu storijo veselje. Ko pa okoli vrste k pogumu mi vse pobodrita, tukaj ostanemo mi, da borimo se v boju z Danajci, dasi pritiskajo strašno; to namreč velevala nam sila. Hektor, ti pojdi pa v mesto in tamkaj slovesno naroči materi svoji in moji, naj zbere častitljive starke v mestu na hribček, kjer kraj sovooke Atene je sveti, vrata odklene potem naj hiše presvete si s ključem, dalje obleko, katera najlepša se zdi in največja, kar jih je koli v palači, in sami med vsemi najljubša, to položi na kolena nato lepolase Atene; hkrati obljubi ji naj, da ji bo darovala v svetišču krav enoletnih dvanajst, še nerabljenih, če se usmili mesta, trojanskih žen in naših otrok nedorastlih, ako pred sinom Tideja obvaruje Ilion sveti, strašnim in divjim borilcem in bega premočnim nosilcem. Najbolj junaškega on med Ahajci se skazal je, pravim. Bali se nismo tako še poveljnika mož Ahileja, ki mu boginja je mati, kot pravijo; ta-le pa grozno tukaj divja, a ga ni, ki bi v moči ga mogel doseči.«

102. To govori mu in Hektor uboga po rodu si brata. Bliskoma skoči z vozá na zemljo z orožjem opremljen, sulici ostri vihtéč koraka čez vojskine trume ter jih priganja na boj. Navduši za vojno jih grozho. Koj se obrnejo torej in stopijo proti Ahajcem, toda Argejci nazaj se umaknejo, nehajo klati, češ da nekdo od nesmrtnih bogov je pomagat Trojancem z zvezdnega prišel nebá, tako so se brž obrnili. Z močnim pa glasom zakliče zdaj Hektor Trojancem ter pravi:
 »O veledušni Trojanci, zavezniki širom sloviti!
 Dragi, bodite možje in spominjajte silne se bitke, jaz bom pa v Ilion stopil, da starčkom med tem svetovalnim hkrati pa našim sprogam ukažem, topló priporočam, naj bi k bogovom molili, obljubili svete daritve.«
116. Hektor pa s čopastim šlemom, ko to naroči jim, odide. Tolče po gležnjih med hojo in tilniku črno ga usnje, ki se kot skrajni mu rob na ščitu obitem ovija.
119. Glavkos, Hipólohov sin, in Tidejevič skup pridrevita sredi med vrste obeh, želeč se udariti v boju. Ko pa gredoč si naproti do istega kraja dospeta, prvi mu pravi nato Diomedes, junak veleglasni:
 »Kdo pa, predragi, si ti od človeških rodov umrljivih? Kajti nikoli poprej te še nisem zapazil u boju, ki je junakom ponos; a sedaj si prekósil vse daleč s hrabrostjo, mojo ko čakal si sulico tu dolgosenčno; starišev bednih otroci gredó proti moji le moči. Če si pa kdo od bogov, ki prišel iz nebes je na zemljo, ja z bi nikakor ne hotel boriti z nebeškim se bogom.

Dolgo, da, dolgo živél še junaški ni namreč Likurgos,
 sinko Drijantov, ki v boj je z nebeškimi silil bogovi.
 Ko je Diónisos namreč rojil, je rednice njegove
 gonil po Nisi božanski, ki sveto orodje na begu
 hkrati so vrgle na tla, ker kruti morilec Likurgos
 vse je pretopal z bodalom. Diónisos, tudi prestrašen,
 skočil je v morsko valovje, kjer Tetis ga sprejme v zalivu;
 silno se namreč je zbal, ko zaslišal je vpitje grozeče.
 Njega bogovi nato sovražili so láhko živeči,
 Kronov pa sin oslepi ga. In tudi pozneje ni živél
 dolgo še, ker je pri vseh bil bogovih nesmrtnih sovražen.
 S srečnimi torej bogovi bi jaz se ne hotel boriti.
 Če si pa smrtnikov kdo, ki uživajo zemlje sadove,
 stopi mi bliže, da brže v pogibelji zanke zaideš.»

144. Njemu odvrne nato pa Hipólohov sinko prekrasni:
 »Sin velesrčni Tidejev, kaj vendar vprašuješ po rodu?
 Kakršen listja je rod, prav takšen je tudi človeški.
 Listje raznese po zemlji piš vetra, a novo goščava
 spet zeleneča požene, ko solnce posije pomladno:
 takšen človeški je rod, ta vznikne, a oni premine.
 Toda če zvedeti hočeš, da bode ti znano i to-le,
 kakšen je namreč naš rod — pač mnogi moške ga poznajo —
 Efira mesto leži konjerodnega Arga v kotlini.
 Sisifos bival je tam, ki od vseh je bil najbolj prebrisan,
 Sisifos, Ajolov sin. On Glavka rodil pa je sina,
 Glavkos pa spet je bil oče brezgrajnega Belerofonta.
 Temu so dali bogovi lepoto in ljubko možatost,
 lepi darovi, a Projtos mu hudo pripravil je v srcu.
 Ker je bil mnogo močnejši, spodi ga iz ljudstva Argejcev;
 žezlu njegovemu namreč podvržel jih Zevs je mogočni.
 Tega mu vest ne pusti, da umoril bi sam ga na mestu,
 torej ga v Likijo pošlje in dá mu pogubno pisanje,
 ko je na desko zloženo začrtal, kar naj ga uniči;
 to-le naj tustu pokaže, mu reče, da tam bi poginil.
 V Likijo res se napoti, a varuje božje ga spremstvo.

(Dalje.)

PROF. G. PORENTA: NOVEJŠE ČEŠKO SLIKARSTVO.

Češki narod vztrajno tekmuje z drugimi mnogo večjimi narodi na vseh kulturnih poljih. Na umetniškem polju se je začetkom 19. stoletja pojavil strogi klasicist Bergler, podoben pariškemu umetnikemu samodržcu Davidu. Kopiranje anti-ke in komponiranje po zgledu italijanskih eklektikov, zlasti bolognjskih, ki so uporabljali pridobitve starih mojstrov, to je bil višek tedanje umetnosti. Mitologija in antika pa nista prodrli do ljudske duše. Pojavil se je odpor, želja po domači umetnosti — to je bila doba romantike

(okoli leta 1820). Velike zasluge v boju proti temu psevdoklasicizmu, ki ni znal vdihniti antiki nove življenjske sile kakor renesanca, ima znani Führich (1800—1876), kateri temu klasicizmu očita, »da si je svojo brezkarakterno gladkost in ulizanost izposodil iz nerazumevane antike.« Svoj historični romantizem pa je Führich zamenjal s širšim katoliškoromantiškim idealom, ko je leta 1827. v Rimu vstopil v družbo t. zv. »Nazarenov«: Overbecka, Veita, Kocha, Schnorra, umetnikov po božji volji, ki so smatrali umetnost za

službo božjo. Ti imajo za cerkveno slikarstvo izredne zasluge, samo barvo so preveč zanemarjali. Kot smrtni udarec jih je zadela krilata beseda Kaulbachova: der Maler muß malen können, s katero je bil takorekoč uničen najduhovitejši »Nazaren« Cornelius. V dobo Berglerjevo spadajo že tudi prvi poizkusi posvetne historije, Machek je že leta 1820. izdal prvi zvezek »češke zgodovine v podobah«. V istem duhu kot Bergler je vodil češko akademijo od l. 1829. do l. 1835. njegov učenec Waldherr. Prav v Führichovem duhu od 1836 do 1841 pa je vodil akademijo Tkadlik, ki ni oficijelno pristopil v Rimu k »Nazarenom«, a svoj umetniški kredo je zapisal 1830 slikarju Grussu v sledečih besedah: »Prava umetnost temelji vedno samo na verstvu; sklenil sem, da hočem s slikanjem svetih predmetov pokazati, da se ne udeležujem tendenc modernega duha nevere.« Toda že pod njegovim vodstvom se začne nalahko oglašati realizem v podobi genra. Višek umetnosti pa ostane historična slika zlasti verske vsebine. Estetik Müller je pisal 1840 v »Bohemiji«: »Temeljni principi lepote se izvajajo le iz božanstva, in historično slikarstvo, zlasti kadar odbira predmete cerkvene zgodovine, je najvišje, po čemer more hrepeneti grafika.« Tkadlikova doba pomenja popolno zmago nazarenizma. Po letu 1840. pa je stopila verska historija v ozadje. Že na razstavi l. 1839. je vzbujal genre (Hollpeinova: predčitatelka) večjo pozornost kot Führich, Tkadlik, Lhota. 1840. leta je prevzel vodstvo akademije Corneliusov učenec Bavarec Ruben in je prinesel s seboj sentimentalno romantiko Düsseldorfsko. A ravno ta romantika ima v sebi kal novega razvoja. Sentimentalni junaki potrebujejo svojemu dušnemu stanju primerno ozadje, pokrajino, razvalino. Seveda ta študij narave še ni bil realizem, ker ni smel motiti monumentalne linije, pravilne kompozicije in priučene formule, vendar je zavrnil princip Lessingov, da je pokrajina, ki je komponirana po Thompsonovi pesmi, znamenitejši umetniški proizvod, kakor pokrajina,

ki je slikana po naravi. Komponirana heroična antikizujoča pokrajina se je umaknila intimni in naturalistični, ki upošteva zrak in svetlobo. To dekompozicijo pokrajine sta uvedla zlasti Navratil in Piepenhagen. Poleg tega naravnega razvoja imamo iz tega časa tudi oficijelno izjavo kuratorija akademije, ki pravi, »da je predsodek, ako se umetniška izobrazba polaga na hlapčevsko posnemanje klasičnih vzorov in na zatiranje individualnosti ali da mora kompozicija imeti vse prednosti starih mojstrov. S tem se vzgajajo maniristi. Opozarja na pridobitve v tujini ter izraža željo, da bi se po dolgem propadu uveljavila prava umetnost. S tem je bil teoretično oznanjen boj eklektizmu in njegovemu principu o *beaute supreme*, češ, da največja krasota še ni vse: »Mi hočemo karakteristike individualitet, mi hočemo izrazitosti, gibanja« (»Bohemia« 1843). Rubenova šola je vzgojila nositelje novih razvojnih misli, razcepili so se v historike, genriste in pokrajince. Tudi historiki so bili prisiljeni, da so študirali po naravi kostume, orodja, narodne tipe, četudi so svoje kompozicije teatralno in šolsko urejali. Vaclav Manes piše l. 1847. Nadorpu v Rim, »da je v Pragi nastala prozaična doba, da se vse uničuje s konjskimi kopiti, kar ni natančno po naravi posneto. Fantazija se naziva za blaznost in niti gumb pri suknji se ne sme delati brez modela.«

Ob tem času je prišlo na površje tudi narodno probujenje in z njim se je razvil historizem v domovinski historizem, in iz historičnega žanra (genre), ki je slikal na pr. vojaške scene iz tridesetletne vojske, ter iz anekdotičnega žanra, ki je slikal rodbinske in podobne scene, se je razvil etnografični žanr. Češki umetnik gre iskat narodnih tipov, Jaroslav Čermak gre med južne Slovane, Jožef Manes pa na slovaško, ter ustvari pristni češki tip ter postane patriarh pristno češke umetnosti, kateri pridá neki posebni romantiško melanholiški lirizem, mož delikatnega umetniškega okusa, češki Watean.

V isti dobi je zaslovela v Belgiji nova koloristična tehnika in v Franciji sta vstala Millet in Courbet z gesli: »Krasota je v prirodi!« »Slikar nima pravice premeniti oblike!« Prava negacija idealizma, stiliziranja in kompozicije. Za češkega umetnika ni več Rim obljudljena dežela, ampak Belgija, Pariz in pozneje Monakovo.

Podlaga novega razvoja je bila dana: študij narave, kolorizem in narodni moment, četudi je v šoli še vladala stara tradicija; treba je bilo le še mož silne individualnosti, ki bi spojili s silo svojega duha te elemente v veliko umetniško obliko, v sintezo monumentalne linije s kolorizmom in realizmom. Češki narod je dobil takih mož 40 let pozneje v osebi Vaclava Brožíka in Františka Ženiška. Vaclav Brožík (1851—1901) pomenja višek in konec monumentalnega češkega historičnega slikarstva. Njegovo najslavnejše delo je: obsodba mistra Jana Husa, dokončana l. 1883. in v istem formatu: Izvolitev Jurija Podjebradskega za kralja češkega, dokončana leta 1898. Leta 1897. pa je po naročilu presvetlega cesarja izvršil znano sliko: tu, felix Austria, nube. Porabljal je spretno koloristične moderne pridobitve.

František Ženišek, rojen 25. maja 1849, pa se odlikuje po pristnem češkem duhu, nanovo oživiljeni Manes, dekorater izrednega poleta. Njegove kompozicije imajo prijetni slavnostni ritmus z bistroumnim upoštevanjem narave: vse je popolno, vse dovršeno umetniško delo. Najpopularnejše njegovo delo je »Božena«, najslavnejše pa dekoracija narodnega gledišča. Častno za nas Slovence je, da si je Ženišek izbral našega vrlega Janeza Šubica, da je z G. Roubalikom pod njegovim nadzorstvom izvršil to krasno delo.

Zanimivo pa je, da je poleg tega umetniškega razvoja in prehoda v realizem oficijelna umetnost na praški akademiji šla po svoji stari poti prav do osemdesetih let ter ni slišala glasu: »Gospodje, jablana se je razcvetela, pojdite ven iz delavnice.« Skoraj celih sto let je vladal na tem umetniškem zavodu princip idealizirane linije;

princip največje lepote in vzgojnega momenta v umetnosti. Za Rubenom je od leta 1851. do 1856. vodil akademijo vit. Engerth v istih šolskih tradicijah, za njim do l. 1873. Trenkwald in do leta 1879. Belgijec Swerts v istem zmislu, in njegov naslednik Sequens je še enkrat oživil duha Führichovega na praški akademiji. Leta 1886. pa se je reorganizirala praška akademija v tem zmislu, da je Sequens prevzel historično šolo, Maks Pirner žanr, Jul. Mařak pokrajino, ter je bil obenem rektor akademije. Leta 1887. pa je vstopil na akademijo kot profesor zadnji zastopnik monumentalne linije, Felix Jenewein, znan po svojih monumentalnih koncepcijah »Dopoldne velikega petka«, »Judež« in »Kuga«. Monumentalna linija je v teh koncepcijah na vrhuncu in koncu svojega razvoja. Samo na

Vaclav Brožík.

František Ženišek.

dekorativnem polju je še enkrat oživela v duhoviti in kapriciozni liniji Alfonza Muche (rojen 1860), ki je znan po svojih ciklih »Meseci v letu«, »Prošnje v očeh našu«, in po svojih rastlinskih stilizacijah, ki obdajajo nežno kolorirane bledolične ženske obrazke v slogu plakata. Pri tem umetniku je dobil v Parizu zadnjo umetniško pilo naš dični Vavpotič. V najnovejšem času je bil Mucha pozvan, da je okrasil reprezentančni dom v Prahi, kot nekak dokaz, da je krasna linija kljub novim pridobitvam še vedno važen element krasote, zlasti v monumentalnem slikarstvu, in prav najnovejši čas zagovarja dr. Chitil opravičenost historičnega slikarstva.

Leta 1893. sta bila poklicana na praško akademijo slavni Vaclav Brožík in virtuozi dekorater in bleščeči kolorist Vojtěch Hynais, leta 1896. pa František Že-

nišek in l. 1902. Hanuš Schwaiger, zastopnik arhaizma v umetnosti: sami izbrani češki umetniki. Študij narave je pripravil rodovitna tla in naravnim potom se je iz realizma razvil najprej pleinaizem, ki je hotel dati predmetom polno resničnost s tem, da ne upošteva samo formalne resničnosti, ampak resničnost fiziološko, kakršno da predmetu svetloba in ozračje, ki ga obdaja. Od pleinaizma do impresijonizma, ki upošteva trenutni fiziološki vtis, je samo en korak ter pomenja negacijo kompozicije. Barva ima prvo mesto, linija zadnje. Novemu impresijonizmu

Alfonz Mucha.

Hanuš Schwaiger.

pa je barva vse, jo izbira neodvisno od predmeta in mu je simbol njegovih osebnih zaznav ob pogledu na predmet. To je popolna negacija linije, barvna točka je vse in pointilizem, čigar zastopnik na praški akademiji je hrvaški umetnik Vlaho Bukovac, deli še barvno točko v prvotne elemente: zeleno barvo n. pr. provzroči v našem očesu s tem, da položi rumeno in modro točko poleg sebe. Nazarenizem je bil negacija barve, realizem negacija ideje, impresijonizem negacija kompozicije, novoimpresijonizem negacija linije, sama čutna radost nad barvnim mikom. — To je bil naravni razvoj.

Na drugi strani pa se je na podlagi realizma razvila vrsta samostojnih umetnikov. Pojavila se je dekorativna smer Ženiškovih učencev, ki navezujejo svojo dekorativno umetnost na monumentalno umetnost. Poleg te struje pa se je pojavila nova romantika, kateri realizem ni smoter, ampak sredstvo. Ti umetniki prevzemajo snov iz ljudskih pravljic, njihova umetnost ima fantastičen značaj, združen z arhaičnimi oblikami in satiričnimi primesmi. Najduhovitejši med njimi je Hanuš Schwaiger (1854—1912), ki je s svojo originalno umetnostjo presenetil in v zadrego spravil umetnostne kritike tembolj, ker je bil učenec Trenkwaldov in Markartov, pa se ga ta šola ni prav nič prijala. Študij holandskih in slovaških motivov ter staronemških umetnikov se pozna v njegovem originalnem slogu, v katerem podaja stare pravljice z grozo in hudomušnim humorjem. Neizbrisen vtis pusti v duši njegova umetnost, treba je videti le njegovega povodnega moža, kako ga dva preplašena otroka gledata izza parobka, ko na vrbovem štoru češe svoje dolge lase, njegovega Krakonoša, sedem ščurkov, nosačka in malega muka, dolgega, širokega in bistrookega, podganarja, ki s fantovskim nasmehom in s petelinovo sabljo za klobukom podganam piska. Tudi pri jaslicah na hišnem oltarčku ne manjka podgane in pastirčka s petelinovo sabljo za klobukom. Krasen akvarel je Steenfolska jama in novokrščenci, zmes napol blaznih fanatikov. V temperi je naslikal kvartopirce, kako enega hoče vrag vzeti, in krasni ribji trg v Brugah, skratka, umetnik izredne privlačne sile, original v življenju, original v umetnosti. Njegov učenec je naš nadarjeni Tratnik

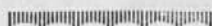

I. MOHOROV : PREVODI.

Polikratov prstan.

(Schiller.)

1. Raz krov je dvorca pódse gledal,
kraljeve sreče se zavedal,
poslušni Samos pod seboj.
»Vse to sem žezlu zapokôril,«
Egipta kralju je govôril,
»priznaj, da sreča je z menoj!«
2. »Zares, bogovi so ti mili;
ki so ti kdaj sovrstni bili,
sè silnim žezlom pokoriš.
A jeden še preži na sveti,
ne morem srečnega te šteti,
dokler sovraga se bojiš.«
3. Pa jedva kralj besedo reče,
že od Mileta sèl priteče
in pred tiranom postoji:
»Bogovom darovat pohiti,
glavó si venčaj, in okiti
si z vedrim lóvorom lasi.
4. Pod kopjem se ti vrag je zgrudil,
z vestjo veselo nisem mudil,
od voja tvojega poslan!«
In že iz temne medenice
izvleče glavo, znano lice
krvavo vse, na beli dan.
5. Zgrozi se kralj in opoteče:
»Ne véruj sreči préveč,« reče
z obrazom bledim od skrbi.
»Nezveste vem morjá valove,
na njih ti sreča broda plove,
kak lahko ga vihar vtopil!«
6. Še preden gost je dogovoril,
od spodaj gor se vrisk je oril
od pristaniških tal vsečez.
Z zakladi ziblje se naložen
brodovja, v domačijo vožen
tam jamborov bogati les.
7. Kraljevi gost strmeč se čudi:
»V vsem sreča se ti vstreči trudi,
a za nestalno jo poznam.
Orožja vajeni, nevgnani,
grozijo z vojsko ti Krečani,
preblizu že so tem vodám.«
8. Še govori, še ne doslovi —
kaj vre momčád na ladij krovi?
»Pobeda!« viče sto glasov.
»Ni bati se napadov novih,
Krečan propadel je, v vetrovih
gubeč brodovje v dnu valov.«
9. Kraljevi gost prestrašen čuje,
gostilca srečnega imenuje:
»A vendar zate trepetám.
Zavisti boj se nebeščanov,
brez sence srečnega zemljanov
nobeneža še ne poznam.
10. I meni vse je šlo po volji,
naj kralj počel sem kakorkoli,
je bilo blago mi nebo.
Tedaj sem moral tožen zreti
edinca dediča mi mreti,
odplačal srečo sem tako.
11. Zato, če hočeš se oteti,
nevidne moli v prošnji vneti,
naj k sreči bol ti dodele.
Še nisem videl srečno mreti,
ki mu bogovi so na sveti
nudili milosti samé.
12. In ako te nebo ne vslíši,
moj rek v spomin si svoj zapiši,
nezgodo si prizovi sám.
Zaklad, ki si najdražji meniš,
nad vsako drugo više ceniš,
žrtvuj tu pod seboj vodám.«
13. Preplašen oni gostu deje:
»Kar dragega moj ótok šteje,
najdražje mi je prstan tá.
Tegá Erínijam žrtvujem
in s tem svoj blagor obžalujem —
in prstan vrže v šum vodám.
14. Ko jutra druga zarja vzide,
z obrazom vedrim ribič pride,
pred knezom ves vesel veli:
»Gospod, kar roka mrežo meče,
zajel še nisem ribe večé,
za dar od mene si jo vzmí.«
15. Pa kuhar jo razpoloviči
in h kralju privihra pri priči,
čudeč brezmejno se, golčí:
»Tvoj prstan, glej, sem našel zlati
v drobôvju ribjem jaz ležati,
o, sreči tvoji mere ni!«
16. Zgrozi se gost in vstran obrati:
»S teboj mi tu ni več ostati,
ne smem poslej ti biti drug.
Pogin so Višnji tvoj sklenili,
še mene tu bi vgonobili,«
je rekel in odplul na jug...

6. Neapelj.

Progo iz Rima v Neapelj, ki je dolga 249 kilometrov, prevozi brzovlak v petih urah. Ni nama bilo mogoče predruščiti voznega reda, ker so okoliščine tako nanesle. Nisva videla mesteca Akvino, kjer je bil rojen »doctor angelicus«, ne starodavnega benediktinskega samostana Monte Cassino. Premostili smo Volturmo, največjo reko spodnje Italije, in brez sledu je izginila ob njem ležeča Kapua, tista zgodovinska Kapua, ki jo je v drugi punski vojski zavzel junaški Hanibal. Tudi Caserta, ki je s svojim kraljevim gradom za Neapelj to, kar je Schönbrunn za Dunaj ali Versailles za Pariz ali Potsdam za Berlin, je bila zagrnjena v temini.

Ko sva slednjič dospela v mesto ob vzhodu Vezuva, se nama ni ljubilo klicati: »O bella Napoli!«

Najprej sem iskal Vezuva, ki stoji ob jugovzhodni strani Neaplja. To pot ni bruhal iz sebe dima in lave, temveč je bil čisto miren. Stoječ osamljen na ravnini te spominja s svojima dvema vrhovoma pri površnem pogledu na Šmarno goro pri Ljubljani. Vzdiguje se 1303 metre nad morjem, toda višina mu ni vedno enaka; spreminja se ob vsakem hujšem izbruhu.

Pravijo, da ima Neapelj tako lepo lego kakor malokatero mesto. Dviga se v vedno višjih oddelkih nad morjem v nekakem polkrogu. V Evropi je dosti mest s krasno lego, n. pr.: Carigrad, Stockholm, Lissabon in še kaj drugih. Zato je silno pretiran znani izrek: »Vedi Napoli e poi muori.«

Glavna ulica Neaplja je Via Roma, ki sega precej v ravni črti od juga do severa. Prehodiš jo v pol uri. Posebnih znamenitosti nima, le ob njenem severnem koncu stoji velika rdečkasta zgradba, Museo Nazionale. Četudi zaostaja Neapelj gledé umetnin in zgodovinskih spominov za drugimi italijanskimi mesti, ima vendar neko važno stvar, ki se ne vidi drugod. To so izkopnine podrlih mest Pompei,

Herculaneum, Cumae in Stabiae ob velikem izbruhu Vezuva leta 79. po Kr. Takih marmornatih kipov, zlatega nakitja, stenskih slik, mozaikov itd. nima nobeno drugo mesto. Vsak tujec obišče omenjeni muzej, da vidi kulturno višino Rimljanov v prvem stoletju.

Zanimivo je v Neaplju življenje nižjega ljudstva. Zdi se, kakor da bi neapeljski nižji sloji ne imeli drugega stanovanja kakor ulico. Kuha in cvre se kar na prostem, solata in repa se josta surovi brez vsakega dodatka, polnači otroci te obletavajo enako mušicam, tuintam te pocuka siromak za obleko z običajno prošnjo: »Io son' un poveretto, senza casa, senza letto.« Matere oskrbujejo svoje otroke z vsem potrebnim zunaj na prostem ali jim dajejo tudi neljube spominke, če je treba telesne kazni, in nihče se ne spotika nad tem. Poseben vrišč delajo »giornalisti«, ki se valijo v divjih trumah semintja ter izklicujejo imena časopisov, ki jih imajo naprodaj. Ob voglih hiš stojijo čarovni zdravniki, ki dero zobe in hvalijo razne pripomočke za vse mogoče bolezni, mimo naju švigajo bosí mladi fakini z do kolen zavihanimi hlačami, na klopeh pa samevajo lazzaroni, ki čakajo, kdo da jih pokliče za kakršnokoli postrežbo. Tudi izvoščkov ne moreš prezreti, posestnikov oguljenih kočij in shujšanih konj, ki dobivajo več udarcev kakor ovsa na dan. Italijan ima z živaljo bore malo sočutja; ako mu utrujena pade na cesto, to ni nič posebnega.

Cerkvá je tu okoli 300. Nekdaj so bile nekatere arhitektonično važne, posebno tiste, ki so jih zgradili za časa francoske vladarske rodovine Anjou v francosko-gotskem slogu. Ker so bile pozneje vsled starosti, požarov in potresov poškodovane, prezidavali so jih v baročnem slogu, da so izgubile vsled tega mnogo na prvotni obliki.

Slovenec, ki pride v Neapelj, naj vpraša po cerkvi bosonogih avguštincev. Tukaj mu bodo pokazali grob dr. Ignacija

K n o b l e h a r j a , kranjskega rojaka, doma iz Škocijana pri Dobrávi na Dolenjskem. Kakor apostolski provikar je prišel po velikih naporih ob reki Nilu v bližino Srednje Afrike, oznanjujoč zamorcem sv. evangelij. Ko se je vračal v Evropo, da bi dobil kaj podpore za misijonska nadaljevanja, je umrl v Neaplju 13. aprila 1858, šele 38 let star. Nepozaben spomin slavnemu možu!

7. Prihod na Malto.

Po električni železnici sva se vrnila iz Montreala v Palermo. Tu je bilo živahno vrvenje, kakor je to navada ob nedeljah popoldne, ko hiti gosposki svet iz mestnega zidovja na prosto. Veliko sijajnih vpreg je dirjalo po vseh ulicah. Sicilijanski signor rad kaže svojo imenitnost z leskečo kočijo in z zlatom in s srebrom okičenimi konji, kar mu ni težko, ako pomislimo, da zajema iz svojih latifundij velike dohodke. Skromnost bi prijala semintja tudi mogočnjaku, kar pa se ne opazi prav pogosto, ker je uprav moč zatajevanja samega sebe revščina bogatinov.

Poleg modernih kočij vidiš v Siciliji veliko dvokolesnih četerovoglatih vozičkov, priprostih, a vendar ličnih zato, ker so poslikani v živih barvah. Zanimivo je gledati te podobe, predstavljajoče sveto-pisemske zgodbe in dogodke iz italijanske zgodovine. Na mnogih vozovih so prizori iz življenja egiptovskega Jožefa ali kake druge biblične osebe. Pogosto ti pride pred oči tudi Garibaldi, kateremu bi mi Avstrijci po pravici rekli roparski načelnik. V teh vozičkih so vpreženi osli, okrašeni na hrbtu z visokim nastavkom, kjer so obešeni zvoneči kraguljčki. Prav tako visi ob vsej vpregi polno leskečega se nakitja, rdečih našitkov, pahljajočih čopkov in pobarvanega perja. Osli so, pa vendar sijajno dekorirani.

Nikdar ne pozabim te nedelje v Palermu. Vestno je bila izrabljena, dopoldne pri božji službi, popoldne pri ljudski zabavi. Žal, da je naju popotni načrt klical vsakega na drugo stran. Moj dragi tovariš

je bil povsem zadovoljen, kar je videl v Siciliji. Odločil se je, da odpotuje v Rim, kjer je imel še več opravkov, jaz pa sem se namenil skozi Sicilijo na Malto.

Pri večerji v hotelu Savoy se nam je dalo vino iz Marsale, domač pridelek iz zapadne Sicilije. Ampak velike previdnosti je treba pri taki pijači, ki se mora le pokušati, ne piti. Ako bi se ne držal prave meje, bi znamenitosti Palerma lahko dvakrat videl. V tej reči je dobro, posnemati Dijogena, ki ni gledal v sod, ampak iz soda. Omenjam ga zato, ker se je tudi on vozil v Sicilijo, samo da že pred par tisoč leti.

Ostal sem torej sam, toda le naprej! Človek po svetu kakor čebela po cvetu. Višje namene imaš, bolj rasteš z njimi.

Pot skozi srednjo Sicilijo je bolj dolgočasna nego zabavna. Naravnih lepot ni veliko, dosti pa je zapuščenih, goratih pokrajin. Na kolodvorih opaziš visoke kupe četerovoglatih kosov umazano - rumene barve. To je žveplo, ki se koplje v ondotnih jamah ter pošilja po svetu. Od daleč se ti kažejo sivi obronki hribov, kakor od krta preriti, iz jam pa se kadi dim, razširjajoč dušljiv vzduh po okolici. Po cestah koraka dolga vrsta mul, druga za drugo, težko obložene z žveplenimi tovari. Ubogo ljudstvo dela s svojimi izsušenimi bledimi obrazi in z zanemarjeno obleko slab vtis; ni čudno, ker si služi kruh s kopanjem žvepla v podzemeljskih rovih. Tudi velika množica otrok se rabi pri tem nezdravem delu. Slišal sem celo, kar je težko verjetno, pa vendar resnično, da oddajajo starši podjetnikom male dečke za določeno vsoto in dečki morajo delati kakor prodani sužnji pri dobivanju in čiščenju žvepla. Državniki novodobne Italije so poučeni o zlorabi mladine in obetajo, da se to odpravi, pa je menda še vse pri starem. Človek postane otožen, ko gleda tako krajevno sliko in zdravju škodljivo tovarniško delo zapuščenega ljudstva.

Središče žveplenega prometa sta mesti Caltanissetta in Castrogiovanni. Poslednje leži na precej visokem

griču, blizu 1000 metrov nad morjem. Tako visoko lego in še višjo ima več mest v srednji Siciliji. Meščani se ponašajo, da je Castrogiovanni tudi središče Sicilije, seveda ne v kulturnem, ampak v zemljepisnem oziru. Poglej na zemljevid in videl boš, da je trditev opravičena. Gledé omike je stvar drugačna. Po sodbi tistih, ki te kraje poznajo, so ondodni prebivalci zelo zaostali v izobrazbi, posebno v mestih, ki niso blizu železnice (Gangi, Nicosia, Troina in druga). Nicosia tiči menda še sedaj tam, kjer je bila v srednjem veku. Popotniku je treba velike previdnosti, da ne pride v nevarnost imetja ali celo življenja, ker se nevedno, zanemarljivo in siromašno ljudstvo rado poprime brigantstva.

Gorovje je postajalo vedno nižje in kmalu se je odprla ravnina, ki jo namaka reka Dittaino. Ta se steka v Simeto (stari Simaethus), največjo reko Sicilije. Tiste, ki se bavijo s hidrografijo, bo zanimalo, da so v Siciliji tri reke, ki jih prištevajo največjim, namreč: Fiume Grande ob severni, Fiume Salso ob južni in Simeto ob vzhodni strani Sicilije. Vendar pa je Simeto največji, ker ga prej imenovani Dittaino vže blizu izliva v morje obožati s svojim močnim vodovjem.

Od daleč se je pokazala gora, nadkrijujoča vse druge. Ni treba omenjati, da je to Etna. Vlak se je približal morju in hitel z nami v Sirakuze.

Najraje bi bil šel takoj ogledovat glasovito mesto in njegove razvaline, zakaj marsikdo samo radi tega potuje v Sicilijo, da vidi ostanke sirakuške zgodovine. Toda odložiti sem moral ogledovanje za čas povratka, ker je parobrod, vozeč na Malto, že čakal v pristanišču. Treba je bilo s kolodvora naravnost v čolne in iz čolnov na parnik, ki je, dobro obložen s popotniki, ob štirih popoldne odplul na odprto Sredozemsko morje. Večina je bila Lahov, nekaj tudi Francozov, Belgijcev in Nemcev. V svoji sredi smo imeli tri škofo in več odličnega svetnega ljudstva. Družil nas je vse isti namen, da gremo k evharističnemu shodu, ki se je vršil od 23. do 27. aprila na

Malti. Morje je bilo čisto mirno. Ni se sicer zanesti na jasno nebo, toda mornarji, skušeni v vremenu, so zatrjevali, da se ni bati viharja, torej tudi ne morske bolezni. In tako je tudi bilo.

Dobro uro smo se vozili ob jugovzhodni obali Sicilije, da so se lahko opazovale naselbine po obrežju. Ladja si je rezala pot v bližini polotoka della Maddalena, ki je bil s svojimi peščeninami bolj podoben puščavi nego rodovitni zemlji. Tudi zidovje Sirakuz, obsevano po popoldanskem solncu, dolgo časa ni izginito iz pogleda. Pozneje pa so se vedno bolj izgubljevali obrisi suhe zemlje in že ni bilo več sledu po njej, kar se začnemo približevati skalnatemu predgorju, na katerem je stal visok stolp-svetilnik. Temu, precej daleč v morje segajočemu koncu Sicilije pravijo Cap Passero. Nekateri popotniki so trdili, da vidijo z daljnogledom tudi najjužnejše sicilijansko mesto Pachino. Proti večeru pa se je skril tudi ta kosček ozemlja in pred očmi se je razprostirala sama voda. Slednjič je zavila vse skup noč v svoje temno krilo, a sedaj se je oko vzdignilo kvišku, kjer je migljala množica drugih svetov na nebeškem oboku. Lepo si, božje stvarstvo!

Umaknili smo se z odprtega krova v notranjščino parobroda. Tukaj se je šele videlo, koliko nas je bilo. Povsod polno. In kjer mora bivati veliko ljudi na majhnem površju, ve vsak, kako se godi ondi. Neprijetna gneča, premalo miz in stolov, nezadostna postrežba, izčrpana kuhinja. Mnogi smo morali biti zadovoljni s kosčkom kruha za večerjo. Bivanje na ladji bi se bilo olajšalo le na ta način, da bi bili šli počivat v spalnico, kjer bi se našlo dovolj prostora. Toda malo je bilo zadovoljnih s to ugodnostjo, ker so pomorščaki rekli, da privozi parnik v osmih urah iz Sirakuz na Malto in da dospemo tja že opolnoči.

Res so se začele kazati luči v daljavi, najprej posamne, potem pa vedno več, kolikor bolj smo se bližali otoku. Polagoma je bila kakor v eni luči vsa višina, na ka-

teri stoluje La Valetta, glavno mesto Malte. Parobrod je vozil počasneje in slednjič obstal blizu nabrežja. Okrog in okrog so ga obdali čolni, ki so prišli sprejemati popotnike, da jih popeljejo na suho. Sedaj šele je stopilo pred mene v vsej resnobi vprašanje: Kje dobiš prenočišče? Ako so

oddana vsa stanovanja, kakor se je pripovedovalo v Rimu, ti v istini ne ostane drugega nego čakati jutra pod milim nebom. Menda se mi ne bo ugovarjalo, ako trdim, da je brezstrešje zadnja ter najbridkejša postaja človeške revščine. In vse je kazalo, da sem prispel do te postaje. (Dalje.)

V. HYBÁŠEK: OČE RADECKI.

(Konec.)

Maršal Radecki se je pa tudi odlikoval po ljubezni do Boga in je bil v življenju in smrti zvest služabnik božji. Ko mu je ob smrti njegove žene izrazil svak grof Strassoldo svoje sočutje, mu je odgovoril Radecki sledeče: »Za tolažilno pismo sprejmi mojo najsrčnejšo zahvalo. Človek živi na svetu zato, da izpolnjuje voljo Najvišjega; na to že od mladosti navajen, pričakujem mirno, kdaj me Bog pokliče. Do tega trenutka se pa trudim, da bi vestno izpolnjeval svoje dolžnosti.« Dne 19. marca 1853 je pisal v neki zadevi: »Ker tega ne moremo spremeniti, nosimo vsak svoje breme, dokler Bog hoče.« In 23. novembra 1854: »Kakor Bog hoče, to je moje pravilo.« Dne 6. avgusta 1856: »Zelo občutim svojo starost, a prenašam jo v potrpežljivosti in vdanosti; teka sveta itak ne morem spremeniti, zato naj bo, kakor Bog hoče!« Iz ljubezni do Boga je črpal tudi ljubezen do bližnjega.

Velikokrat je dal vojaku, ki je stal na straži, kak novc v torbico za patrone, kar so vojaki skrbno hranili kot spomin na »očeta Radeckega«. Tudi avstrijskim ujetnikom v Genovi je poslal denar, da bi si privoščili kozarec vina in malo tobaka po dolgih, trpkih tednih stradanja.

Ves priprost in dober srčen, je občeval s častniki kakor tudi s priprostimi vojaki »po domače«, neprisiljeno. Pogostoma je stopil med nje, ko so se zabavali in si pripovedovali svoje doživljaje. Če so ob njegovem prihodu skočili s svojih sedežev, hitro odkladali pipe in smotke in se odkrivali, zaklical jim je poveljnik: »Le sedite,

prijatelji! Ne delajte neumnosti in pokrijte se!«

»Zanimivo je,« pravi baron Evg. Philippsberg, »opazovati vojake, kadar stopi med nje Radecki; vsi so kakor elektrizirani. Eden je bled od razburjenja, drugi rdeč od samega veselja.« — »Veliko sem jih videl,« pripoveduje grof Pimodan, »ki so imeli solzne oči vsled veselja in ginjenja, ko jih je Radecki ogovoril. Dan, ko je maršal obiskal ta ali oni del svoje armade, je bil za vojake praznik, kajti tu je lahko vsak mož pokazal svoje spoštovanje in svojo odkritosrčno ljubezen do sivega vojskovodje.«

»To se mora videti,« piše neki očividec, »kaj počno vojaki, kadar ga zagledajo. Šele potem ima človek pojem, kaj je vojakom 'oče Radecki', ki jih vedno nagovarja z 'moji otroci'. Način, kako je Radecki občeval s svojimi podložnimi in jih znal vedno ohraniti pri dobri volji, pridne in delavne, je naredil name globok vtis. Vsak, ki je prišel v njegovo bližino, se je čutil srečnega vsled njegovega prijaznega in dobrosrčnega vedenja.«

Radecki ni gledal toliko na službeno stopinjo, katero je kdo zavzemal, ampak veliko bolj na zasluge, na mišljenje in dela človekova. Po slavni zmagi združenih armad nad Napoleonom pri Hlumu na Češkem (1813) je jahal Radecki v spremstvu drugih častnikov v Ustje nad Labo. Ko so se v neki gostilni pokrepčali in bili pri kozarcu melniškega vina najboljše volje, pride noter berač z leseno nogo. Zastonj so ga strežaji zadrževali. Komaj ga pa zagleda Radecki, pokliče ga po imenu, gre k nje-

mu in mu poda roko. Nato ga posadi zraven sebe in pravi navzočim častnikom: »Ta-le moj tovariš je znal nekoč ravno tako dobro sukati sabljo kot jaz; pri Fleurus je z menoj plaval čez Sambro in je kot hraber vojak vedno bil na svojem mestu. Zdaj ima za to leseno nogo, jaz pa redove; zato se spodobi, da to muhasto srečo nekoliko popravim.« In medtem, ko je staremu invalidu sam postregel z jedjo in pijačo, krožila je med častniki reveževa čepica, v katero je maršal prvi vrgel precejšnjo vsoto denarja. Ves srečen je invalid dvignil svojo čašo in napil na prihodnje zmage presvetlega cesarja in svojega nekdanjega ljubljene poveljnika.

V Tonellu je zapazil Radecki (1849) nekega grenadirja brez vojnega znaka (Feldzeichen). »Hoj,« je zaklical, »kje pa imaš svoj vojni znak?« Mož je nekaj jeceljal v svoje opravičenje. »No, bova pa delila,« pravi feldmaršal in ponudi vojaku polovico svoje zelene vejice. »Eksclenca,« odgovori mu vojak s solznimi očmi, »jaz si bom dal za čepico drugo znamenje, kajti to-le bo med bitko na mojem srcu in z menoj bo pokopano.«

Kadar je videl grof Radecki, kako pogumno se obnašajo vojaki v boju, jim je takoj izrazil pohvalo in priznanje. Ko je v bitki pri Novari prisilila neka naša baterija s svojim strašnim ognjem Piemonteze, da so se morali umakniti, je rekel Radecki svojemu spremstvu: »Glejte no, glejte, kako izvrstno ti dobri ljudje streljajo. Tem pa moram takoj kaj prijetnega povedati.« In v najhujšem dežju sovražnih krogel je jahal do njih, da se je »svojim otrokom« v prijaznih besedah zahvalil.

Pa ne samo vojakom, ampak tudi re-ve-ž-e-m je bil Radecki naklonjen povsod, kjerkoli je bival. V Milanu, kjer je stanoval v »Villa Reale«, ali v Veroni je imel navado, da je metal navsezgodaj mestnim revežem denar z okna. To seveda ni bilo vseh njegovim ordonančnim častnikom, katere je hrupna množica budila iz sladkega spanja. Zlasti hud je bil na te reveže grof Pimodan, ki jih je večkrat ves jezen

podil proč, a Radecki se je njegovi jezi le srčno smejal.

Sijajen zgled njegove žive vere in otroškega zaupanja, njegove ljubezni do Boga, bližnjega in do molitve nam daje njegova oporoka, pa tudi njegova vdanost v zadnjem trpljenju in smrtni uri. Na svoj devetinosemdeseti rojstni dan je pisal: »Pri polni zavesti in zdravju pišem svoje zadnje želje in kot dober katoliški kristjan poslednjo voljo v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha. Kot kristjan obžalujem vse storjene grehe in napake in prosim odpuščanja, ako sem koга proti svoji volji razžalil. Od denarja, ki se po moji smrti najde v usnjati torbici, naj se da polovica za sv. maše v tukajšnji stolnici (Verona), druga polovica pa naj se razdeli med reveže v Veroni. Za sv. maše, ki naj se opravijo v stolnici v Milanu, določam 200 gld.«

Dne 26. decembra leta 1857. ga je zgrabila mrzlica. Zdravniki, pa tudi bolnik sam, so takoj spoznali veliko nevarnost. Vendar je pa Radecki pričakoval z največjo mirnostjo svojega konca. Ni se bal smrti, kateri je neštetokrat gledal v obraz na raznih bojiščih; saj si je tudi od zgodnje mladosti prizadeval živeti kot veren kristjan. In kakšno tolažbo je imel v zavesti, da je Mater božjo tako otroško ljubil in jo vneto častil v molitvi sv. rožnega venca. Hrepenel je po združenju s svojimi sorodniki, prijatelji in bojavniki, ki so že pred njim odšli v večnost in ga zdaj pričakovali. Ta tolažba, zaupanje in hrepenenje se je še pomnožilo potem, ko je prejel sv. zakramente. Podelil mu jih je veronski škof Riccabona dne 31. decembra 1857 in v začetku leta 1858. O poslednjih trenutkih grofa Radeckega pripoveduje isti škof: »Ko je stanje maršalovo postalo opasno, bil sem k njemu poklican. Moram reči, da sem se temu vabilu odzval z neko skrbjo in strahom, kajti življenje polno dela in izrednih dogodkov, kakor ga je imel Radecki za seboj, zahteva resen pogled nazaj. Toda maršala sem našel v svojo največjo vzpodbudo ne le popolnoma mirnega, ampak tudi izvrstno pripravljenega.« Ko se

je ponižno in skesano spovedal, je podal ves vesel in ginjen škofu roko in mu rekel: »Napravili ste mi zelo veliko veselje; sedaj se mi je olajšalo srce.«

V trdni veri v svojega Zveličarja in z otroškim zaupanjem je prejel tudi sv. obhajilo. »Drugi dan,« tako pripoveduje škof Riccabona dalje, »prinesel sem mu sveto obhajilo in se potem umaknil v sosednjo sobo. Kmalu me pa pokliče maršal k sebi. Ko pridem v njegovo sobo, razprostre junaški starček po meni svoje roke in z obrazom žarečim veselja pravi: 'O predragi moj škof, dovolite, da vas objamem in dajte mi poljub miru. Take sreče in blaženosti, kakor jo občutim danes, ko sem prejel svojega Boga in Zveličarja, da se z njim preselim v večnost, nisem še občutil v svojem življenju.' Pri teh besedah so mu drsele solze veselja in hvaležnosti po velem licu.«

Dne 2. januarja 1858 je prejel zakrament sv. poslednjega olja. Ob njegovi strani je bil njegov sin Teodor in generalni pribočnik Stäger. Umirajoči maršal je prijel roke obeh in zašepetal besede: »Služab-

nikom — plačilo — z Bogom! — Hvala vam — pustite me, da mirno umrjem.« Dne 5. januarja ob 8. uri zjutraj je mirno zaspal v Gospodu, star 92 let.

Dne 19. januarja 1858 so na Heldenbergu¹ slovesno položili truplo Radeckega k večnemu počitku v navzočnosti cesarja, nadvojvod, vseh avstrijskih generalov in mnogo tujih častnikov. Radecki je bil namreč tudi imetnik ruskega, pruskega in drugih polkov.

¹ Heldenberg (v Groß-Wetzdorfu na Nižje-Avstrijskem) je krasen park z mnogimi spomeniki cesarjev in znamenitih avstrijskih vojskovodij. Njegov lastnik Pargfrieder ga je podaril cesarju, cesar ga je pa pred nekaj leti daroval svoji armadi. V sredi parka je mavzolej, v katerem počiva Radecki. Nad grobnico se dviga mogočen obelisk. Na pročelju velike stavbe, v katero vodijo široke stopnice, je napis: »Den würdigen Söhnen des Vaterlandes sei dieses Haus für ihre in den Feldzügen 1848 und 1849 bewiesene Tapferkeit und Treue gewidmet.« Pred stavbo stoje doprsni kipi Dauna, princa Evgena, nadvojvode Karla in Laudona in štiri skupine bojnih trofej. Dva mogočna stebra nosita imena vitezov reda Marije Terezije.

FR. OMERZA: ODLOMKI IZ DEL CERKVENIH PISATELJEV.

Sv. Ignacij: Pismo do Efežanov.

(Dalje.)

Μὴ οὖν τις ὑμᾶς ἐξαπατάτω, ὥσπερ οὐδὲ ἐξαπατάσθε, ὅλοι ὄντες θεοῦ· ὅταν γὰρ μηδεμία ἔρις ἐνῆρξεται ἐν ὑμῖν ἢ δυναμένη ὑμᾶς βασανίσαι, κατὰ θεὸν ζῆτε. Οἱ σαρκικοὶ τὰ πνευματικὰ πράσσειν οὐ δύνανται οὐδὲ οἱ πνευματικοὶ τὰ σαρκικά, ὥσπερ οὐδὲ ἡ πίστις τὰ τῆς ἀπιστίας οὐδὲ ἡ ἀπιστία τὰ τῆς πίστεως. Ἡ δὲ καὶ κατὰ σάρκα πράσσετε, ταῦτα πνευματικὰ ἐστὶν ἐν Ἰησοῦ γὰρ Χριστῷ πάντα πράσσετε.

Ἔργων δὲ παροδεύσαντάς τινας ἐκεῖθεν, ἔχοντας κακὴν διδαχὴν· οὓς οὐκ εἰλάσατε σπεῖραι εἰς ὑμᾶς, βύσαντες τὰ ὄντα, εἰς τὸ¹ μὴ παραδέξασθαι τὰ σπειρόμενα ὑπ' αὐτῶν, ὡς

ὄντες λίθοι ναοῦ¹ πατρός, ἡτοιμασμένοι εἰς οἰκοδομὴν θεοῦ πατρός, ἀναφερόμενοι εἰς τὰ ὕψη διὰ τῆς μηχανῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἐστὶ σταυρός, σχοινίῳ χρώμενοι τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· ἡ δὲ πίστις ὑμῶν ἀναγωγὸς² ὑμῶν, ἡ δὲ ἀγάπη ὁδὸς ἢ ἀναφέρουσα εἰς θεόν. Ἐστὲ οὖν καὶ σύνδοδοι³ πάντες, θεοφόροι⁴ καὶ ναοφόροι, χριστοφόροι, ἁγιοφόροι, κατὰ πάντα κεκοσμημένοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς Ἰησοῦ Χριστοῦ· οἷς καὶ ἀγαλλιώμενος ἡξιώσθη δι' ὧν⁵ γράφω προσομιλῆσαι ὑμῖν καὶ συγχαρῆναι, ὅτι κατ' ἄλλον βίον οὐδὲν ἀγαπᾶτε εἰ μὴ μόνον τὸν θεόν.

¹ ναός, ὁ, at. ναός — ² ἀναγωγός je tisti, ki gori pelje, kvišku vodi, kaže pot kvišku — ³ σύνδοδος = συνοδοιπόρος — ⁴ θεοφόρος = ὁ φέρων θεόν; podobno razreši naslednje zloženke! — ⁵ δι' ὧν rel. atrak. = διὰ τούτων, ž.

¹ subst. inf. = ἐν καὶ μὴ παραδέξασθαι.

Καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων δὲ ἀνθρώπων ἀδι-
αλείπτως προσεύχεσθε, — ἔστι γὰρ
ἐν αὐτοῖς ἑλπίς μετανοίας¹ — ἵνα θεοῦ τύ-
χωσιν. Ἐπιτρέψατε² οὖν αὐτοῖς καὶ³ ἐκ τῶν
ἔργων ὑμῶν⁴ μαθητευθῆναι. Πρὸς τὰς ὁργὰς
αὐτῶν ὑμεῖς πρᾶεῖς, πρὸς τὰς μεγαλορημο-
σύνας⁵ αὐτῶν ὑμεῖς ταπεινόφρονες, πρὸς τὰς
βλασφημίας αὐτῶν ὑμεῖς τὰς προσευχὰς ἀντι-
τάξτε, πρὸς τὴν πλάνην αὐτῶν ὑμεῖς ἐδραῖ-
οι τῇ πίστει, πρὸς τὸ ἄγριον αὐτῶν ὑμεῖς
ἡμεροί, μὴ σπουδάζοντες ἀντιμιμήσασθαι αὐ-
τούς. Ἀδελφοί αὐτῶν εὐρεθῶμεν τῇ ἐπιεικείᾳ
μιμηταὶ δὲ τοῦ κυρίου σπουδάζωμεν εἶναι —
τίς πλέον ἀδικηθῇ, τίς ἀποστερηθῇ, τίς ἀθε-
τηθῇ;⁶ — ἵνα μὴ τοῦ διαβόλου βοτάνη τις
εὐρεθῇ ἐν ὑμῖν, ἀλλ' ἐν πάσῃ ἀγνεύᾳ καὶ σω-
φροσύνῃ⁷ μένητε ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ σαρκικῶς
καὶ πνευματικῶς.

Ἐσχατοὶ καιροί· λοιπὸν αἰσχυρῶμεν,
φοβηθῶμεν τὴν μακροθυμίαν τοῦ θεοῦ, ἵνα
μὴ ἡμῖν εἰς κρίμα⁸ γένηται. Ἡ γὰρ τὴν
μέλλουσαν ὁργὴν φοβηθῶμεν ἢ τὴν ἐνεστῶ-
σαν χάριν ἀγαπήσωμεν, ἐν τῶν δύο· μόνον
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εὐρεθῶμεν εἰς τὸ ἀληθινόν
ζῆν. Χωρὶς τούτου⁹ μηδὲν ὑμῖν πρεπέτω¹⁰,
ἐν ᾧ τὰ δεσμὰ περιφέρω, τοὺς πνευματικὸς
μαργαρίτας, ἐν οἷς γένοιτό μοι ἀναστῆναι τῇ
προσευχῇ ὑμῶν, ἧς γένοιτό μοι αἰεὶ μέτοχον
εἶναι, ἵνα ἐν κλήρῳ Ἐφεσίων εὐρεθῶ τῶν
Χριστιανῶν, οἳ καὶ τοῖς ἀποστόλοις πάντοτε
συνῆρσαν¹¹ ἐν δυνάμει Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Οἶδα, τίς εἰμι καὶ τίσι γράφω· ἐγὼ κα-
τάκριτος, ὑμεῖς ἐλεημένοι·¹² ἐγὼ ὑπὸ κινδύ-
νον, ὑμεῖς ἐστηριγμένοι. Πάροδος ἐστε τῶν
εἰς θεὸν ἀναιρουμένων, Παύλον συμμύσται¹³,
τοῦ ἡγιασμένου, τοῦ μεμαρτυρημένου, ἀξιο-
μακαρίστου, οὗ γένοιτό μοι ὑπὸ τὰ ἔχρη εὐ-
ρεθῆναι, ὅταν θεοῦ ἐπιτύχω, ὃς ἐν πάσῃ ἐπι-
στολῇ μνημονεύει ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Σπουδάζετε οὖν πυκνότερον συνέρχεσθαι
εἰς εὐχαριστίαν θεοῦ καὶ εἰς δόξαν· ὅταν γάρ

πυκνῶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ¹ γίνεσθε, καθαιροῦνται
αἱ δυνάμεις τοῦ σατανᾶ καὶ λύεται ὁ ὄλε-
θρος² αὐτοῦ ἐν τῇ ὁμοιοῖα ὑμῶν τῆς πί-
στεως. Οὐδὲν ἐστὶν ἄμεινον εἰρήνης, ἐν ᾗ
πᾶς πόλεμος καταργεῖται ἐπουρανίων καὶ
ἐπιγείων.

Ὡν οὐδὲν λανθάνει ὑμᾶς, ἐὰν τελείως
εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν ἔχητε τὴν πίστιν καὶ τὴν
ἀγάπην, ἣτις ἐστὶν ἀρχὴ ζωῆς καὶ τέλος· ἀρχὴ
μὲν πίστις, τέλος δὲ ἀγάπη. Τὰ δὲ δύο
ἐν ἐνότητι γενόμενα θεός ἐστίν, τὰ δὲ ἄλλα
πάντα εἰς καλοκάγαθίαν ἀκόλουθά ἐστιν.
Οὐδεὶς πίστιν ἐπαγγελλόμενος³ ἁμαρτάνει,
οὐδὲ ἀγάπην κεκτημένος μισεῖ. Φανερόν
τὸ δένδρον ἀπὸ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ.
οὕτως οἱ ἐπαγγελλόμενοι Χριστοῦ εἶναι δι-
ὸν⁴ πράσσουσιν ὀφθήσονται.⁵ Οὐ γὰρ νῦν
ἐπαγγελίας τὸ ἔργον, ἀλλ' ἐν δυνάμει πίστεως
ἐὰν τις εὐρεθῇ εἰς τέλος.

Pismo do Efežanov.

»Vašo številno občino sem sprejel v
božjem imenu v osebi Onesima, moža ne-
popisne ljubezni in vašega škofa po mesu,⁶
ki ga ljubite, prosim vas, po Jezusu Kri-
stusu in mu bodite vsi podobni. Kajti hva-
liti morate na veke Njega, ki vam je naklo-
nil to milost, da ste vredni, da imate takega
škofa. Glede mojega sohlapca Bura, ki je
po Bogu vaš diakon in v vsakem oziru hvale
vreden, pa prosim, da ostane pri meni⁷ v
čas vam in škofu. Krokos pa, vreden Boga
in vas, ki sem ga sprejel kot podobo vaše
ljubezni, me je poživil⁸ v vsem, kakor naj
okrepi Oče Jezusa Kristusa tudi njega z
Onesimom, Burom, Evplom in Frontonom
vred, v katerih sem videl ljubezen vas vseh.
Spodobite se torej, da na vsak način slavite
Jezusa Kristusa, ki vas proslavlja, da boste

¹ gl. štev. 6—8 op. 8. — ² poguben vpliv —
³ javno priznam — ⁴ želi — ⁵ op. 6. — ⁶ namreč
Xristos živec.

⁶ T. j. vidnega škofa, ki nadomestuje nevid-
nega škofa — Kristusa.

⁷ Tovariši Burovi so se vrnili domov, sam je
pa spremil Ignacija v Troado.

⁸ I. Kor. 16, 18: Veselim se pričujočnosti Šte-
fana, Fortunata in Ahajika; zakaj poživili so mo-
jega in vašega duha.

¹ μετάνοια premislek, spreobrnjenje — ² dovolim
— ³ καὶ gl. slovar 1. — ⁴ ὑμῖν = ὑπὸ ὑμῶν — ⁵ ba-
hato govorjenje, ošabnost — ⁶ preziram, zasra-
mujem — ⁷ gl. slovar 2. — ⁸ razsodba, pogubljenje
— ⁹ masc. t. j. Ἰησοῦ Χριστοῦ — ¹⁰ πρέπει μοι pri-
merno mi je, ugaia mi — ¹¹ συναινεῖς odobravam,
strinjam se — ¹² gl. št. 3—5 op. 4. — ¹³ συν + μύ-
στης gl. slovar!

v enodušni pokorščini popolni,¹ pokorni škofu in prezbiteriju, in tako v vsem sveti.

Ne zapovedujem vam, kot da bi bil kaj. Kajti četudi sem zvezan v imenu Jezusa Kristusa, nisem še popoln v njem. Zdaj se namreč začnem učiti in vam govorim kot svojim součiteljem;² kajti vi bi morali mene oborožiti z vero, opominjanjem, potrpežljivostjo in velikodušjem. Toda ljubezen mi ne da molčati o vas, zato sem vas sklenil opomniti, da soglašate z voljo božjo. Kakor je namreč Jezus Kristus, naše neločljivo življenje,³ volja⁴ (misel) Očetova, tako so tudi škofje, ki so raztreseni po celem svetu, v volji Jezusa Kristusa.⁵ Zato se vam spodobi, da soglašate z voljo škofovo, kakor tudi delate; kajti vaš častitljivi, Boga vredni prezbiterij se tako ujema s škofom kakor strune pri citrah. Zaradi tega se proslavlja Jezus Kristus v vaši edinosti in soglasni ljubezni. Pa tudi vsak zase bodi zbor, da prejmete, sami soglasni v istem mišljenju, božjo modulacijo v edinosti in požete enoglasno po Jezusu Kristusu čast Očetu, da vas usliši in po vaših dobrih delih spozna, da ste člani njegovega Sina. Koristno je torej, da živite v brezgrajni edinosti, da ste vedno tudi Boga deležni.

Če sem namreč jaz v kratkem času sklenil z vašim škofom tako prijateljstvo, ki pa ni meseno ampak duhovno, koliko bolj blagrujem potem vas, ki ste z njim

¹ I. Kor. 1, 10: Prosim vas, bratje, bodite popolni v enem duhu in v eni misli.

² Razen Kristusa smatra Ignacij tudi Efežane za svoje učitelje. Zahn pa meni, da pomeni tukaj συνδιδασκαλῆται toliko kot συσχολασταί, t. j. součenci, katerih skupni učitelj je Kristus. A zdi se mi, da stavek, ki sledi, ovrže to mnenje.

³ Kol. III, 4: Kadar se bo pa prikazal Kristus, vaše življenje, takrat se boste tudi vi prikazali z njim v časti. — Pomen: Ako hočemo živeti, moramo ostati z njim združeni, kakor je sam rekel Ian. XV, 5: Jaz sem trta, vi mladike. Kdor ostane v meni in jaz v njem, on rodi veliko sadu, ker brez mene ne morete nič storiti.

⁴ Jan. XIV, 9: Filip, kdor mene vidi, vidi tudi Očeta. Kako praviš ti: Pokaži nam Očeta? Ali ne verujete, da sem jaz v Očetu in Oče v meni?

⁵ Kakor sta Kristus in Oče eno, tako so združeni škofje s Kristusom.

tako združeni kakor cerkev z Jezusom Kristusom in Jezus Kristus z Očetom, da vse soglaša v edinosti? Nihče naj se ne moti! Kdor ni znotraj žrtvenika, temu manjka kruha božjega. Ako ima namreč molitev dveh¹ toliko moč, koliko bolj molitev škofa in cele cerkve? Kdor torej ne hodi k skupni službi božji, je že prevzeten in je obsodil samega sebe. Pisano je namreč:² Prevzetnim se Bog ustavlja. Prizadevajmo si torej, da se ne ustavljamo škofu, da smo pokorni Bogu. In čim bolj kdo vidi škofa, da molči, tem bolj se ga naj boji! Kogar namreč pošlje gospodar hiše, da upravlja njegovo hišo, vsakega morate tako sprejeti kakor onega samega, ki ga je poslal.³ Jasno je torej, da morate gledati na škofa kot na Gospoda samega. Onesimos sam hvali tedaj čez me-ro vaš lep red v Bogu, da namreč vsi živite po resnici in da ne biva med vami nobena kriva vera, ampak da sploh nikogar ne poslušate kakor Jezusa Kristusa, ki govori v resnici.⁴

Nekateri imajo namreč navado, da nosijo zvijačno in hudobno Kristusovo ime, nekatera njihova dela so pa nevredna Boga. Teh se morate ogibati kot divjih zveri. To so namreč besni psi, ki skrivaj grizejo; pred njimi se morate varovati, ker se dajo težko ozdraviti.⁵ Za nje je le eden zdravnik, telesni in duhovni, rojeni in nerojeni, v mesu postali Bog, v smrti resnično življenje, od Marije in od Boga, sprva zmožen in potem nezmožen trpeti, Jezus Kristus, naš Gospod.

Mlakar Jožef, Kosmač Ciril, petošolca v Št. Vidu.

¹ Mat. XVIII, 19: Ako se dva izmed vas zedinata na zemlji, se jima bo zgodilo, karkoli prosita, od mojega Očeta, ki je v nebesih.

² Iak. IV, 6. I. Petr. V, 5.

³ Mat. XXIV, 45: Kdo neki je zvesti in modri hlapec, ki ga je postavil gospod čez svojo družino, da jim daje ob času jed? — Te Gospodove besede obrača torej sv. Ignacij na škofo kakor Irenej adv. haer. IV, c. 26, 5.

⁴ Kar uče apostoli in škofje, to so besede, ki jih je resnično govoril Kristus; nauki pa, ki jih širijo krivoverci, ne prihajajo res iz ust Gospodovih, čeprav mu jih podtikajo.

⁵ Ker je komaj mogoče spraviti krivoverca na pravo pot, ga moramo prepustiti drugemu zdravniku — Kristusu, ki edini zdravi telo in dušo. To je zveza z naslednjim stavkom.

DR. IVAN SVETINA: UVOD V DIFERENCIALNI IN INTEGRALNI RAČUN.

(Dalje.)

V.¹

Absolutno (ali ločno) merjenje kotov.

Preden preidemo k diferenciranju goniometrijskih funkcij, se hočemo seznaniti z absolutnim (ali ločnim) merjenjem kotov. Za diferencialni račun je namreč bolj primerno, da ne merimo kotov po stopinjah, minutah in sekundah, ampak z absolutnimi, neimenovanimi števili, ki izražajo razmerje med lokom obsrediščnega kota in polumerom kroga — enako kakor so tudi goniometrijske funkcije neimenovana števila, ki izražajo medsebojno razmerje daljic, katere določajo velikost kota.

Za enoto izberemo pri absolutnem ali ločnem merjenju kotov obsrediščni kot, čigar lok je enak polumeru.

Ako je v sliki 4. $\widehat{AB} = r$, potem je $\angle AOB = 1$. Ako zaznamujemo $\angle AOD$ v stopinjski meri z α^0 in v ločni meri z α , potem je

$$\alpha = \frac{l}{r} \dots 1.)$$

to je neimenovano število, ki pove, kolikokrat je lok $l = \widehat{AD}$ večji ali manjši od polumera r .

Prehod od ene mere na drugo: Iz enačbe 1.) sledi: $l = ar \dots 2.)$

Ako vstavimo v znanem razmerju:

$$l : 2r\pi = \alpha^0 : 360^0$$

za l iz enačbe 2.) ar , dobimo:

$$ar : 2r\pi = \alpha^0 : 360^0,$$

ali: $\alpha : \pi = \alpha^0 : 180^0$, iz česar sledi:

$$\alpha = \frac{\pi \alpha^0}{180^0} \dots 3.) \quad \alpha^0 = \frac{\alpha \cdot 180^0}{\pi} \dots 4.)$$

Iz enačbe 4.) sledi: Ako je $\alpha = 1$, je:

$$\alpha^0 = 180^0 : 3.14159\dots = 57^0 17' 45'';$$

kot α , ki ga v absolutni meri jemljemo za enoto, meri torej v stopinjski meri $57^0 17' 45''$.

Iz enačbe 3.) sledi:

$$\text{Ako je } \alpha^0 = 90^0, \text{ je } \alpha = \frac{\pi}{2}$$

$$,, \quad \alpha^0 = 180^0, \quad ,, \quad \alpha = \pi$$

$$,, \quad \alpha^0 = 360^0, \quad ,, \quad \alpha = 2\pi$$

Pravi kot je torej v absolutni meri $= \frac{\pi}{2}$, iztegnjeni kot $= \pi$ in polni kot $= 2\pi$. To pomeni: pri pravem kotu je lok $\frac{\pi}{2}$ krat, pri iztegnjenem π krat in pri polnem 2π krat večji od polumera.

¹ V IV. odstavku 7. se mora predzadnja vrstica glasiti:

$$y' = \frac{m}{n} \cdot \frac{[f(x)]^{m-1} \cdot f'(x)}{[f(x)]^{\frac{m}{n}(n-1)}} = \frac{m}{n} [f(x)]^{m-1-m+\frac{m}{n}} \cdot f'(x)$$

VI.

Diferenciranje goniometrijskih funkcij.

1. Najprej dokažemo izrek: Ako je kot α neskončno majhen, je razmerje med sinusom in kotom $= 1$.

$$\lim \frac{\sin \alpha}{\alpha} = 1.$$

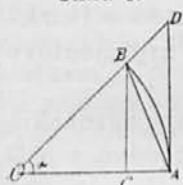
(To razmerje ima smisel le tedaj, ako merimo kot α z ločnim merilom. V tem slučaju sta $\sin \alpha$ in α neimenovani števili. Neimenovanega števila $\sin \alpha$ ne bi mogli v razmerje postaviti z imenovanim številom α^0 .)

Resničnost navedenega izreka razvidimo že iz sledečega preudarka:

Čim manjši je kot α , tem manjša je razlika med sinusom in lokom, torej tudi med sinusom in kotom (v ločni meri); iz enačbe 1.) $\alpha = \frac{l}{r}$ v odstavku V, sledi namreč, da je $\alpha = l$, ako je $r = 1$. Če je kot α neskončno majhen, je sinus enak loku, torej tudi kotu. Zato je $\lim \frac{\sin \alpha}{\alpha} = 1$.

Izrek pa lahko tudi bolj strogo dokažemo takole:

Slika 5.

Ako je v sliki 5. $OB = 1$, je $BC = \sin \alpha$, $\widehat{AB} = \alpha$ in $AD = \tan \alpha$.

$$\triangle OAB < \text{sektor } OAB < \triangle OAD$$

$$\frac{1}{2} OA \cdot BC < \frac{1}{2} \widehat{AB} \cdot OA < \frac{1}{2} AD \cdot OA$$

$$BC < \widehat{AB} < AD$$

$$\sin \alpha < \alpha < \tan \alpha; \text{ če delimo s } \sin \alpha:$$

$$1 < \frac{\alpha}{\sin \alpha} < \frac{1}{\cos \alpha}; \text{ če vzamemo obratne vrednosti:}$$

$$1 > \frac{\sin \alpha}{\alpha} > \cos \alpha$$

$\frac{\sin \alpha}{\alpha}$ je med 1 in $\cos \alpha$. Ako je $\alpha = 0$, prideta obe meji skupaj; vsaka je $= 1$. Torej je v tem slučaju tudi vmesna količina $\frac{\sin \alpha}{\alpha} = 1$.

$$2. \quad y = \sin x$$

$$y + \Delta y = \sin(x + \Delta x)$$

$\Delta y = \sin(x + \Delta x) - \sin x$. To razliko izračunamo po formuli:

$$\sin \alpha - \sin \beta = 2 \cos \frac{\alpha + \beta}{2} \sin \frac{\alpha - \beta}{2}$$

$$\Delta y = 2 \cos \left(x + \frac{\Delta x}{2} \right) \sin \frac{\Delta x}{2}$$

$$\frac{\Delta y}{\Delta x} = 2 \cos \left(x + \frac{\Delta x}{2} \right) \cdot \frac{\sin \frac{\Delta x}{2}}{\Delta x} = \cos \left(x + \frac{\Delta x}{2} \right) \cdot \frac{\sin \frac{\Delta x}{2}}{\frac{\Delta x}{2}}$$

$$\frac{dy}{dx} = \lim \left[\cos \left(x + \frac{\Delta x}{2} \right) \cdot \frac{\sin \frac{\Delta x}{2}}{\frac{\Delta x}{2}} \right] = \cos x$$

Deseto pravilo: Ako diferenciramo $\sin x$, dobimo $\cos x$.

$$3. y = \cos x$$

$$y + \Delta y = \cos(x + \Delta x)$$

$$\Delta y = \cos(x + \Delta x) - \cos x = -2 \sin\left(x + \frac{\Delta x}{2}\right) \sin \frac{\Delta x}{2}$$

$$\frac{\Delta y}{\Delta x} = -2 \sin\left(x + \frac{\Delta x}{2}\right) \cdot \frac{\sin \frac{\Delta x}{2}}{\Delta x} = -\sin\left(x + \frac{\Delta x}{2}\right) \cdot \frac{\sin \frac{\Delta x}{2}}{\frac{\Delta x}{2}}$$

$$\frac{dy}{dx} = -\sin x$$

Enajsto pravilo: Ako diferenciramo $\cos x$, dobimo $-\sin x$.

4. Nadaljnje goniometrijske funkcije: $y = \tan x = \frac{\sin x}{\cos x}$, $y = \cot x = \frac{\cos x}{\sin x}$,
 $y = \sec x = \frac{1}{\cos x}$ in $y = \operatorname{cosec} x = \frac{1}{\sin x}$ lahko diferenciramo po 6. pravilu in si ni
 treba zapomniti zanje posebnih pravil.

VII.

Dostavki, zgledi in naloge.

1. Dvanajsto pravilo: Funkcijo, katere argument je zopet nova funkcija, diferenciramo, ako izvod glavne funkcije pomnožimo z izvodom argumentove funkcije.

To pravilo dobimo, ako za argumentovo funkcijo postavimo novo neznanko, potem pa diferenciramo glavno funkcijo z ozirom na novo neznanko in novo z ozirom na x .

N. pr.:

$$a) y = (x^2 + 3x + 4)^3; \quad x^2 + 3x + 4 = u$$

$$y = u^3$$

$$\frac{dy}{dx} = \frac{dy}{du} \cdot \frac{du}{dx} = 3u^2 \cdot (2x + 3) = 3(x^2 + 3x + 4)^2(2x + 3)$$

$$b) y = \sin ax; \quad ax = u; \quad y = \sin u; \quad \frac{dy}{dx} = \frac{dy}{du} \cdot \frac{du}{dx} = \cos u \cdot a = a \cos ax$$

$$c) y = \tan^5 x = \left(\frac{\sin x}{\cos x}\right)^5 = u^5$$

$$u = \frac{\sin x}{\cos x}; \quad \frac{dy}{dx} = \frac{dy}{du} \cdot \frac{du}{dx} = 5u^4 \cdot \frac{\cos^2 x + \sin^2 x}{\cos^2 x} =$$

$$= 5 \cdot \frac{\sin^4 x}{\cos^4 x} \cdot \frac{1}{\cos^2 x} = \frac{5 \sin^4 x}{\cos^6 x} = \frac{5 \tan^4 x}{\cos^2 x}$$

$$d) y = \sqrt{x^3 - x} = \sqrt{u} = u^{\frac{1}{2}}; \quad \frac{dy}{dx} = \frac{dy}{du} \cdot \frac{du}{dx} = \frac{1}{2} u^{-\frac{1}{2}} \cdot (3x^2 - 1) = \frac{3x^2 - 1}{2\sqrt{x^3 - x}}$$

$$u = x^3 - x; \quad \frac{du}{dx} = 3x^2 - 1$$

Sedmo in osmo pravilo sta le posebna slučaja dvanajstega, bolj splošnega pravila.

(Dalje.)

»Boga ni, zato ker ga ne vidim.« Na ta malomiselni ugovor vsakdanjnikov je že veliki sv. Avguštin uničevalno odgovoril (In Ps. 73.): »Ne vidim,« pravi bogotajec, »kako naj torej verujem?« Prav! Ali se tvoja duša vidi? Kakor se moji kratki pameti zdi, je tako: tvoje telo se vidi, a kdo vidi tvojega duha? Zakaj se torej ne daš pokopati, ko vendar vidimo samo tvoje telo? Bogotajec se čudi, ker sem dejal: »Če se vidi samo telo, zakaj se ne daš pokopati?« In odgovori, da vendar vem, da še živi. Toda odkod naj vem, da živiš, ko tvojega duha (duše) ne vidim? »Odkod naj to veš?« boš začuden odgovoril. »Odtod, ker govorim, ker hodim, ker delam.« Neumnik, iz del telesa spoznaš življensko počelo (dušo): iz del stvarstva pa ne moreš spoznati Stvarnika? — Ta prispodoba je popolnoma upravičena. Če se n. pr. pogovarjam s prijateljem, se mi zdi to občevanje tako naravno, zdi se mi, da sem v neposrednem stiku z njegovo dušo, z njegovo osebnostjo. A vendar je ta stik le posreden. Po analogiji tega, kar se godi v moji notranjosti, sklepam iz zunanjih, telesnih znamenj, da se tudi v prijateljevi notranjosti, v njegovi duši, odigravajo čustva, želje, ideje, volje. Ali se motim v tem sklepanju, v tej veri? Ne. Moja narava me takorekoč sili, da zaupam tem zunanjim znamenjem. Ne, to spoznanje, ki mu je tudi primešana vera (filozof Malebranche je dejal: conjectura: Recherche de la Vérité, I. III. 2 c. 7, 5) ni prevara. Drzno prodiram od tega, kar vidim, do tega, kar se ne vidi, in držeč to roko, v kateri čutim, da kroži življenje, gledajoč obraz, v katerem se zrcali duša, in čitajoč v očeh, v katerih se slikajo najgloblja čustva, imam popolno zaupanje, popolno vero v ta čustva, v prijateljstvo, v ljubezen, ki je zaigrana telesnim očem z neprodinim zasterom. Kajne, to je precej vere! Tako spoznavamo tudi Boga po znamenjih, ki ga razodevajo. Njegova dela so kakor zgovoren jezik, ki ga človek naravno razume. Ker nam je ta jezik tako naravno razumljiv, zato nahajamo vero v Boga pri vseh narodih. Če pravijo, da se vsi naravni pojavi razložijo sami ob sebi, je ta trditev toliko resnična, kakor če bi slišali prijatelja govoriti, pa bi dejali: »To, kar sedaj slišimo in vidimo, je le samo gibanje jezika po zakonih mišičevja in živčevja, kaj drugega, kar se ne vidi, ni zraven. O kakem smislu ali o govoreči osebi ni govora, ker se ne vidi.«

J. Š.

Beseda o takozvanem spoštovanju vsakega prepričanja. Že med dijaki se neredko sliši: Vsako prepričanje je treba spoštovati! Koliko je na tem resnice? Prav malo. Toliko je namreč gotovo, da zmote ne morem nikdar v isto vrsto staviti kakor resnico. Če bi kdo trdil, da je njegovo prepričanje, da je $2 \times 3 = 5$, nihče ne bo mogel resno zahtevati, da naj to zmotno prepričanje spoštujem. Kaj drugega je vprašanje, ali naj tistega, ki se tako moti, spoštujem. Odgovor je ta-le: Če se moti brez lastne krivde, zakaj ne? A če se moti po lastni krivdi, če se je sam odtujil resnici in se vživel v zmoto, tudi njega samega ne morem spoštovati, ampak le pomilovati. Večkrat nam nasprotno misleči očitajo, da tako nismo učenci Jezusa Kristusa. Toda, prosim, kdo je kdaj na svetu izgovoril bolj netolerantne (nestrpne) besede kakor Učenik, ki je dejal: »Qui non credit, condemnabitur.« Kdor ne veruje, bo obsojen. S temi besedami je mehka fraza o spoštovanju vsakega prepričanja neusmiljeno razkrinkana. Zanimive so misli, ki jih je o tem zapisal Pascal, ki ga celo neverni Maeterlinck stavi v število »treh ali štirih največjih miselcev, ki so se kdaj pokazali na zemlji.« Tako pravi v svojih »Pensées« (194): »Tiste, ki resno mislijo, ki zdihujejo pod težo dvoma in ga smatrajo za najhujše zlo, ki vse store, da bi se prebili do jasnosti, tiste morem le pomilovati. Druge pa, ki živijo tjavendan, ne misleč na cilj svojega življenja; ki nimajo v sebi nikake razsodnosti, pa se ne zmenijo, da bi se poučili kje drugod; ki ne premislijo, ali izhaja vera ljudstva le iz preprostosti, ali pa temelji na trdni in neporušni podlagi, čeprav je po sebi temna in nejasna: take ljudi morem le zaničevati. Tolika lahkomišljenost v stvari, ki se tiče njih samih z vsem, kar so in imajo, in odločuje o njih večnosti, me vsebolj izziva k jezi nego k sočutju; zame je to nestvor, ki se mu s strahom čudim. Tega ne trdim v sveti navdušenosti pretiranih gorečnejšev, to mi narokujejo preprosta ljubezen do samega sebe in najosnovnejši zakoni mišljenja; za to je treba le razuma, ki ga imajo tudi »najbolj ubogi v duhu«.

J. Š.

Alojz Jirásek, češki pisatelj, roj. 23. avg. 1851 v Hronovu pri Nahodu.

Ako vprašaš najbolj preprostega človeka na Češkem, če pozna kakega češkega pisatelja, ti bo gotovo odgovoril: »Jiráskas«. Že kot dijak se je Jirásek rad bavil z rusko in poljsko

literaturo; Mickiewicz in Gogol sta bila njegova ljubljena. Izmed čeških pisateljev so bili njegovemu srcu najbližji Erben, Čelakovský, Božena Němcová in Kar. Světlá. Na univerzi v Pragi je študiral zgodovino in sedaj je gimnazijski profesor v Pragi.

Število njegovih spisov je ogromno. Omenjamo le največja dela: »Na dvoře vévodském« (I. del) in »Ráj světa« (II. del), kjer slika pisatelj življenje na Dunaju ob času kongresa (l. 1814.), »ki je le plesal in se ni iz mesta ganil«, pri tem pa porabil 35 milijonov goldinarjev. Na dveh umetnikih, češkem glasbeniku in francoskem slikarju, nam kaže Jirásek dva svetova: slavo in moč sveta v njeni ničevnosti in delavno skromnost v njeni sreči.

Nadaljnji njegovi spisi so: »Z bouřlivých dob« (vojska proti Turkom 1788), »Konec a počátek« (konec Táboru in začetek »Českých bratří«), »Psohlavci« (boj Chodov za svoje stare pravice), »Maryla« (slika čeških vitezov ob času Jiříha z Poděbrad), trilogija »Mezi proudy«.

Tu je obdelal pisatelj dobo Václava IV. in nadškofa Jana iz Jenštejna, njihove dvore, začetek medsebojnega nasprotstva, prvi nastop Husa in Žižke, prepire na univerzi itd. »Proti vsem« opisuje boje Žižke proti papežu, cesarju in nemškim mestom, pa tudi

Alois Jirásek.

proti fanatikom v lastnem taboru, ki so vedno bolj lezli v komunizem in adamitstvo.

»F. L. Věk« (5 delov) je doslej največje delo Jirásekovo. Tu popisuje dobo narodne probuje in začetke češkega gledišča, časopisja in sploh vsega duševnega življenja. Kot nadaljevanje tega cikla je izdal Jirásek novo »kroniko«: »U nás« — sliko narodnega in socialnega preropenja kmetskega ljudstva na Češkem.

L. 1891. je Jirásek presenetil javnost s svojo dramo »Vojnarka«, vzeto iz kmetskega življenja krog Litomyšla; l. 1893. je izšla zgodovinska veseloigra »Kolébka« (iz mladih let Václava IV.), dalje »Otec«, »Emigrant«, »M. D. Rettigová«, »Jan Žižka« itd.

Mnogo Jiráskovih del je prestavljenih v tuje jezike, zlasti slovanske. »Psohlavci« in »V cizích službách« je prestavljeno tudi na slovensko. V. H.

Václav Beneš Třebízský, eden izmed prvih gojiteljev češke zgodovinske povesti, je bil rojen 27. februarja 1849. v Třebízi pri Slanem. Višjo gimnazijo je študiral pri piaristih

v Pragi. Že tu je začel s sodelovanjem nekaterih sošolcev izdajati časopis »Zoro«, kateremu je bil sam prvi urednik in glavni so-trudnik. Po maturi je stopil v semenišče v Pragi. Kot bogoslovec je napisal več kakor 30 manjših povesti in tudi svoj prvi roman »Pod skalami«. L. 1875. je bil posvečen in nastavljen kot kaplan v Litni. Bližina Karlštejna ni bila brez vpliva na Beneša, kakor je razvidno iz »Povesti karlštejskega gavrana«, »Pust na Karlštejnu« in nekaterih drugih povesti, ki so objavljene pod naslovom »V zarji in svitu keliha«. L. 1876., po dolgi bolezni, je bil prestavljen v Klecane in tu je ostal do svoje smrti, ki ga je nenadoma zadela l. 1884. v Marijinih toplicah. Njegovo šibko zdravje ni bilo kos tolikim naporom v duhovskem in pisateljskem poklicu, akoravno je pisal igraje.

Izmed njegovih del navajamo sledeče: »Z rodné chaloupky«, »Z letopisů Sázavských«, »Bludné duše«, »Stezkami našich dějin«, »Anežka Přemyslovna«, »Královna Dagmar«, »V podvečer pětileté růže« in dr.

V vseh njegovih delih se kaže visok moralni nazor, ki ga je z izredno dobrotljivostjo in odkritosrčnostjo krasil tudi v zasebnem življenju.

Njegova nenadna smrt je vzbudila v vseh čeških srcih globoko žalost. Njegov pogreb je bil velika manifestacija ljubezni in spoštovanja do preprostega in skromnega duhovnika, ki je vso ljubezen svojega srca, vso moč svojega duha in telesa daroval Bogu in češkemu ljudstvu. Njegov značaj se jako lepo kaže v njegovi oporoki. Kar je namreč s pisateljevanjem prihranil, vse to je zapustil »Svato-boru« za podpore in nagrade češkemu pisateljem.

Václav Beneš
Třebízský

Kyrios Christos. Na vprašanje, kaj si mislijo apostoli o Kristusu, je odgovoril sv. Peter v imenu vseh: »Ti si Kristus, sin živega Boga.« Kljub tako jasnim besedam so neverni razlagalci sv. pisma z dvomljivim obrazom stavili vprašanje: Ali so bili Kristusovi učenci in prva krščanska verska občina prepričani o njegovem božanstvu? Pa so zadnji čas iste vrste možje dognali to-le: Prva krščanska občina je imela Kristusa za Boga. To se najbolj vidi iz tega, ker mu vedno nadeva naslov *Kύριος* (Gospod). Pri sv. Pavlu se nahaja *κύριος* približno 80krat, sicer v novem zakonu nad tridesetkrat. To, pravijo, je vele-

važno dejstvo, kajti v besedi *κύριος, κύριος* *Χριστός* je na najkrajši način izmoljena vera v Kristusa-Boga. Zakaj tako? 1. Zato, ker že v grškem prevodu starega zakona, Septuaginta, izraz *κύριος* pomeni vedno Boga (Jahwe — Adonaj). Imena Jahwe si Jud ni upal izgovoriti, zato je rekel: Gospod — *Κύριος*. Noben helenistični Jud pod tem imenom v verskem zmislu ni razumel drugega nego pravega Boga. 2. Zato, ker je bil naslov *κύριος*, prišedši iz orienta, v tedanjem splošnem grškem jeziku *γλῶσσα κοινή* udomačen izraz za božanstvo. V Egiptu so dejali: *Κύριος* Osiris, *κυρία* Isis, *κύριος* Serapis. Tudi v egiptovsko-rimskem kultu vladarjev se prideva *κύριος* imenu vladarja, ki so ga proglasili za boga. Kdor pozna tedaj vsesploh vladajočo stoično filozofijo, ve, da so imeli take vladarje za resnične deležnike božanstva. Kaj so si torej apostoli in evangelisti, ki so neposredno ali posredno občevali z Jezusom, mislili o njegovi osebi, dobro vemo: Ti si Kristus, sin živega Boga. (Deißman, Paulus; W. Bousset, Kyrios Christos.)

J. Š.

Hötzendorf in Hindenburg. Slavni katoliški zgodovinar Ludv. Pastor je izdal zanimiv življenjepis načelnika našega generalnega štaba. Ker je imel pisatelj priliko, osebno občevati z generaloberstom, zato so podatki točni, zanesljivi in zanimivi. Franc Conrad v. Hötendorf je delaven mož, cel vojak. Ne igra kart, ne biljarda, ne hodi na lov, ne kadi, v jedi in pijači je skrajno zmeren; tudi je izboren jezdec in velik hribolazec. Od vojakov ni zahteval naporov, ki bi jih sam ne bil prestal. To vem, da je marsikak častnik na tihem klel, ker ga n. pr. pri vojaških vajah v Tirolah ni mogel dohajati! Dodobra pozna teren sedanjih bojišč, ker je služboval v Galiciji, na Tirolskem, v Trstu, v Hercegovini. Silno je obogatil avstrijsko vojaško literaturo z deli, ki so vzbudila veliko priznanja tudi v inozemstvu. Nadvojvoda Franc Ferdinand je spoznal v Conradu moža, ki bi mogel po njegovih intencijah reorganizirati avstrijsko vojsko; tako je postal, nerad sicer, ker skromno misli o sebi, načelnik našega generalnega štaba. Da je Conrad ženjen vojskovodja, to priznavajo tudi v drugih državah. Veliki dogodki, ki so n. pr. v maju 1915 strli rusko moč v Galiciji, so se vršili po Conradovih načrtih. — Enourni izprehod je njegovo redno vsakdanje razvedrilo. V svojih mladih letih se je mnogo bavil s slikarstvom, a ker je uvidel, da ga to pri skrbi za strokovno izobrazbo moti, je opustil to plemenito zabavo; zanimanja za umetnost pa tudi pozneje ni izgubil; v leposlovju in umetnosti je doma in je odkrit sovražnik radikalno modernih struj:

futurizma, kubizma itd. O njegovem verskem prepričanju Pastor nič ne govori. Conrad je imel ljubeznivo mater, ki je umrla v visoki starosti že med to vojsko in ki jo je prav pri srčno ljubil. Nekoč je to-le pisala: »Vsako uro molim goreče k Bogu; ne molim za Franca, zakaj, naj pride domov kakor že, vedno bo moj ljubi sin. Molim pa za one, ki se na odgovornost in povelje mojega sina vojskujejo. Bog jih čuvaj!«

V vojni slavi se meri z njim general feldmaršal Hindenburg. Ta general ni imel bogvekaj veselja za gimnazijske študije — kar velja večkrat tudi za nižje šarže — najmanj sposobnosti in veselja je pa imel za matematiko. V peti šoli n. pr. je dobil izpričevalo, ki je komaj srednje. Tam se berejo čudne reči: napredek v krščanskem nauku, latinščini, francoščini in zemljepisju — zadosten, v nemščini — dober, v matematiki se mu pa ni posrečilo, da bi ustregel zahtevam. Kljub temu zna Hindenburg računati z velikimi številskami, kot je pokazal pri lovu na Ruse pri Mazurskih jezerih. Toliko v tolažbo trpinom, ki žive v vojnem stanju s profesorjem matematike! Sicer je pa Hindenburg, kakor poročajo nemški listi, jako veren kristjan, ki je doma pri svoji družini vedno opravljal kratko jutranjo in večerno molitev. Tudi zdaj v vojski si ukrade vsak dan toliko časa, da prebere kratek odstavek iz sv. pisma. Kako malo pa je dijakov, dasi imajo gotovo več prilike in časa kot nemški general, ki bi vzeli, ne rečemo, vsak dan, vsaj semintja kako nabožno berilo v roke! — V Beuthenu je po službi božji stopil s častniki svojega štaba pred oltar in glasno molil, da bi mogel izvršiti svojo težko nalogo, in prosil Boga za zmago Nemčije. Svoji družini je pisal nekoč dobesedno: »Man kann es an der Front merken, wenn die Gebete in der Heimat nachlassen.« Po zavzetju Lodza je odgovoril na pozdrav: »Hvala za uspehe, ki smo jih dosegli nad Rusi, se ne spodobi meni; jaz sem dal samo svoje ime. Hvala gre Gospodu Bogu, ki nas je vedno milostljivo varoval in ki nas bo varoval tudi v bodoče, zakaj on nam gotovo ne bo kar naenkrat odtegnil svoje očetovske roke. Jaz gledam z zaupanjem v bodočnost, Gospod Bog nam bo podelil časten mir.«

Prof. Miroslav Žakelj. — Dne 20. novembra 1915 je umrl v Ljubljani vpokojeni profesor, šol. svétnik M. Žakelj, v 80. letu svoje starosti. Bil je najprej suplent na ljubljanski gimnaziji, nato nekaj let profesor na Reki, pozneje pa je poučeval zopet na ljubljanski gimnaziji do l. 1902., ko je stopil v pokoj. Profesora Žaklja smo dijaki jako spoštovali; imel je na sebi več očetovske miline kot profesorske strogosti,

dasi je bil kot profesor silo vesten in temeljit. Do nas dijakov je bil ljubezniv in prijazen in se je mnogo trudil z nami; skrbno je izbiral in podajal šolsko tvarino, da nam je delo kolikor moči olajšal. Lepo se nam je zdelo, ker smo ga videli večkrat v cerkvi. Imenitno se nam je tudi zdelo, da je bil pisatelj! Vsako leto sem s spoštovanjem bral njegovo ime na ovitku ljubljanskega gimnazijskega izvestja, kjer je bilo označeno, da je napisal prof. Žakelj l. 1884. razpravo *Homerische Euphemismen für »Tod« und »Sterben«*. In še dobro se spominjam, kako učen se mi je zazdel, ko sem v četrti šoli med njegovo latinsko uro v uvodu Rožkovega slovarja med sestavljavci zasledil tudi njegovo ime! — V poznejšem življenju sem spoznal, da je imel mnogo večje vrline in kreposti, kakor si jih more mlad dijak misliti. Ko sem bil v bogoslovju, sem videl, da je hodil vsak dan v šenkлавž k maši. Ko sem pozneje preiskoval literarni in kulturni razvoj našega naroda, sem našel med njega pospeševalci tudi ljubeznivega prof. Žaklja. Bil je naročnik in podpornik našega prvega klasičnega lep-slovnega lista, »Slov. Glasnika«, na katerem sloni sedanje naše pripovedništvo. Že takoj v prvem letniku (1858) ga nahajamo med naročniki; na str. 76. beremo: »M. Žakelj in J. Marn, pom.(ožna) prof. v Ljubljani;« l. 1860. pa: »Fr.(iderik) Žakelj, c. kr. gimn. prof. na Reki« (6. 128). In to nekaj pomeni! »Slov. Glasnik« — in slovensko leposlovje sploh! — so tedaj podpirali večinoma le duhovniki in dijaki. L. 1858. je imel »Glasnik« med 411 naročniki: 208 duhovnikov, 76 dijakov (gimnazijcev, bogoslovcev in vseučilišnikov) ter 13 profesorjev (všteti so tudi duhovniki-profesorji!), ostale naročnike je tvorilo vse drugo slov. občinstvo! L. 1860. je med 386 naročniki: 170 duhovnikov, 55 dijakov in 11 profesorjev. Pozneje se je nekoliko izpremenilo; l. 1866. nahajamo sledeče razmerje: od 550 iztisov (nekaj jih je šlo v zamenj!) je šlo med duhovnike 112, med di-jake 245, med profesorje 15 iztisov. Prof. Žaklja nahajamo v vrstah naših najboljših tedanjih mož — med duhovniki in dijaki; bil je idealen, kakor sta idealna slovenski študent in slovenski duhovnik! — Po njegovi smrti mi je prišla v roke njegova literarna zapuščina; izročil mi

jo je g. lazarist Plantarič — čast. gospodom lazaristom je zapustil prof. Žakelj svojo knjiž-nico in čast. sestram uršulinkam v Ljubljani svojo opravo. In tedaj sem šele popolnoma spoznal, kako delaven in vesten mož je bil prof. Žakelj. Iz ohranjenih zapiskov je raz-videti, da je študiral vse življenje. Pisal sicer ni mnogo — poleg zgoraj omenjenega je pri-občil v izvestju kr. višje gimnazije na Reki l. 1867/68. hrvaško razpravo: »Homerove se mudre izreke spravljivaju s posloviceami«; dalje je ocenil v »Ljublj. Zvonu« par šolskih knjig — a delal je mnogo. V rokopisu je zapustil sle-deče razprave: *Die Trauerscheinungen bei Homer; Verwundungen (ranjenjel) bei Homer; Der Geizige — ein Charakterbild nach Horaz*. Temeljito je študiral Homerja, Horacija, De-mostena in Vergila, nebroj ekscerptov in opazk priča o tem. Zasledoval je tudi noveše slovstvo o stari klasični filologiji. Dela, ki jih je bral, je obširno ekscerpiral. Posebno se je zanimal za Prešerna, Gregorčiča in Njegušev Gorski vijenac. V Levstikovi izdaji iz l. 1866. je v Žakljevem izvodu ni strani, ki bi ne bila popisana in označena z opazkami. Primerjal je posamezne Prešernove fraze in misli s Homerjem, Horacijem, Vergilom ter ne-koliko tudi z raznimi nemškimi in laškimi pesniki. Zasledoval je vso literaturo o Prešernu. Skrbno je zbiral in si zapisoval vse, kar se je zadnje čase pisalo o njem (Pintar, Žigon, Puntar...). Ne manj temeljito se je bavil tudi z Gregorčičem in Gorskim vijencem. Za-piski kažejo, da je ostal prof. Žakelj enako de-laven tudi po l. 1902., ko je stopil v pokoj. Mož 70—80 let se je zanimal za slovensko znanstveno, kulturno in versko gibanje bolj kakor večina mlade, krepke inteligence, na kateri bi imelo sloneti vse narodno in versko delo. Zasledoval je vse pojave naše domače literature, jezikovne znanosti, domače zgodo-vine, arheologije itd. Članke si je vestno izpi-soval (mnogo odstavkov si je izpisal tudi iz »Mentorja«, zlasti iz člankov profesorjev Omerze in Samsa). Iz knjig je spoznati tudi, da je v grščini bral sv. pismo in zlato knjigo Tomaža Kempčana, prevedeno v gr-ščino.

B.

LUKA VILHAR

urar, Ljubljana, Kopitarjeva nlica št. 4

priporoča prečastiti duhovščini in slav.
občinstvu svojo veliko in bogato zalogo

priložnostnih daril

kot ure, verižice, uhane, zapestnice itd.
po najnižjih cenah.

Za solidno in točno postrežbo se jamči.

Knjigoveznica

,Kat. tisk. društva'

v Ljubljani

se priporoča :

**v izvršitev vsakovrstnih
knjigoveških del.**

Knjižnicam znaten popust. Solidno delo, zmerno ceno.

Fr. P. Zajec, izprašani optik, Ljubljana, Stari
trg 9

priporoča svoj dobro urejeni **optični zaved**
kakor tudi različne vrste naočnikov, ščipal-
cev, toplomerov, daljnogledov itd. Popravila
očal, ščipalcev itd. izvršuje dobro in ceno!

I. KETTE

Ljubljana, Franca Jožefa c. 3.

Klobuki, čepice, perilo, kravate,
palice, dežniki, galoše, toaletne
potrebščine itd. Vsi predmeti za
telovadbo, turistiko in drug šport.

Kupujte edino

,Sava'-kremo
(čistilo).

Dobiva se povsod.

G. F. Jurásek

uglaševalec glasovirjev in
trgovec glasbil

Ljubljana, Poljanska c. 13.

Velika zaloga prvovrstnih glasovirjev, pianin,
harmonijev, gosli, tamburic, kitar, citer in vsega
glasbenega orodja. Najboljše strune (Wachold
in druge). Zavod za ugaševanje ter popravila
vseh glasbil. Jamčim pismeno 10 let. Posoje-
valnica glasovirjev in harmonijev po najnižjih
cenah. — Dobro blago se samo hvali.

Telovadne priprave in orodje, vsako-
vrstne gospodinske in gospodarske pred-
mete, kuhinjsko opremo, železno pohištvo,
orodje, raznovrstno železnino, nagrobne
križe in prvovrstne **poljedelske stroje**
priporoča prva domača tvrdka te stroke

Fr. Stupica v Ljubljani

Marije Terezije cesta šte. 1
veletrgovina z železnino in razpošiljalnica
poljedelskih strojev.

K. A. KREGAR

Ljubljana, Sv. Petra cesta 23

**Trgovina z usnjem
na debelo in drohno**

Bogata zaloga raznovrstnega
usnja in črevljarских potrebščin

Glavna zaloga

Sava-kreme

v korist obmejnim Slovincem!

Trgovina oljnatih barv, fir-
nežev in lakov ter vseh v to
stroko spadajočih
predmetov

Brata Eberl

slikarja napisov, pleskarska mojstra

Miklošičeva cesta št. 4

nasproti „Uniona“

Priporoča se preč. duhovščini
in p. n. občinstvu
v vsakem oziru
kot priznana solidna tvrdka

Priporočljiva domača tvrdka!

Podpisani izjavljam v imenu stavb-
nega odbora za zidanje nove cerkve
v Šmihelu pri Žužemberku, da je gosp.

Rajko Sušnik

umetni steklar v Siški

napravil v imenovani cerkvi enajst
novih oken, krasno in umetno v got-
skem slogu, v splošno zadovoljnost in
po zmerni ceni ter je zato v svoji
stroki vreden najboljšega priporočila.

V Šmihelu, 12. avgusta 1909.

Za stavbni odbor:
Frančišek Gabršek,
župni upravitelj.

Prodajalna Katol. tisk. društva (H. Ničman) v Ljubljani

priporoča svojo bogato zalogo

: šolskih :
in pisarniških
potrebščin

kakor: raznovrstni papir, zvezke, no-
teze, razne zapisnike, kopirne knjige,
šolske in pisarniške mape, radirke,
pisala, črnilo, gumi, tintnike, ravnila,
trikote, šestila, barve, čopiče, razno-
vrstne razglednice in devocijonalije.